Ж 2333

БОЖИЋНЕ ПРИЧЕ

СЕНОВИТА КУЋА

ОД

ЧАРЛСА ДИКЕНСА

ПРЕВЕО

СИМА МАТАВУЉ

ЦЕНА 1. ДИНАР.

БЕОГРАД

Смиљево — штампарија Пере Тодоровића

1893

K 2

E

C

К 2333

БОЖИЋНЕ ПРИЧЕ

СЕНОВИТА КУЋА

од

Чарлса Дикенса

ПРЕВЕО

Сима Матавуљ

БЕОГРАД
„Смиљево“ — Штампарија Пере Тодоровића
1893.

Издање Штампарије „Смиљева“.

СМРТНИ УКУЋАНИ

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 12.381

Кад сам први пут видео кућу, која је предмет ових божићних прича, није било никаквих појава, ни привиђења, што се приписују духовима. Ја ју видех усред бела дана, осветљену јарким сунцем. Не беше ни кише, ни ветра, ни севања, ни грмљавине, нити других каквих страшних „прилика“, ради којих би ми њезин утисак био чудан. Напротив, пошто кућа не беше удаљена од железничке станице више од три километра, ја сам отишао пешке, да је прегледам, а кад се обазрех на пут, који сам прешао, угледах обичан теретни воз, који се мигољаше насипом, кроз долину... Али, опет, не кажем да све око мене бејаше на своме месту, јер ја себе питам, да ли то у опће може бити, сем пред очима најпростијих људи. Ту ми сумњу намеће моја таштина. Ну, сад није говор о томе, него јамчим да је кућу свак могао видети као и ја онога лепог јесењег јутра.

А ево како сам дошао до ње.

Путовао сам са севера ка Лондону, с намером да се уставим на поменутој станици. То сам учинио по препоруци једнога мог прија-

— Ви ћете ме извинити, господине — поче он изразом прилично презривим, — ви ћете ме извинити што се осећам високо над људском ћуди, а да би се бавио ситницама. Ја сам провео ноћ, као год што и сад проводим све своје време у саобраћају с духовима.

— Е! учиних ја, изразивши и нагласком и лицем као да мало сумњам у то.

— Саобраћај је почео синоћ, настави господин листајући натрашке бележницу. Саобраћај је почео овом поуком једног духа: „Ако се дружиш с рђавим човеком, и ти ћеш постати рђав!“

— Дубока мисао рекох, ама дали је баш нова?

— Духовима је нова, одговори џентлмен.

Не оста ми друго до да поновим, с истим изразом, „Е!“ — па га замолих, да ми саопћи своје последње разговоре с духовима.

— Ево их, настави џентлмен, па узе да чита свечано своју потоњу белешку: „Боље је једно *држ*; него сто *узми*“

— Заиста и ја тако мислим, али има ли баш ту *узми*?

— Има, има.

За тим повери ми, да му је Сократов дух с вечера предао ово особито откровење:

„Ја мислим, пријатељу, да си добро са здрављем. Двоица сте у овоме вагону. Па шта радиш, како си? Овде, око тебе, има седамнаест хиљада четири стотине и седамдесет и девет духова, али их не можеш видети. И Пита-

гора је овде, него није вољан да каже своје мишљење; мило му је пак веровати да ти волеш путовање. Галилеј је такође ненадно ушао са својим научним распредањем и рекао је: „Срећан сам што те видим amico. Come sta? Вода ће се следити, чим буде јача студен. Addio!“ То је било с вечера, а у ноћи збили су се ови појави: Владика Butler захтевао је да се његово презиме пише Bubler; за казну ради те правописне грешке био је изведен из збора, али под другим изговором, с тога, тобоже, што беше зле воље. Џон Милтон — (по свој прилици да збија шалу) — тврдио је, да он није песник *Изгубљеног Раја*, па је чак и приказао двојицу непознате господе, од којих се један зове Гренгерс а други Скецинстн, као писце славног дела. Кнез Артур, синовац енглскога краља Јована, причао нам је да је угодно смештен у седмом појасу вишњега света, где учи сликање по кадифи, а предају му ту вештину: Г. Трајмер и Марија, краљица скотска“...

Ако, случајно, ово што пишем дође пред очи џентлмену који је био добар те ми је то испричао, нека ми не замери што ћу истину казати, да, када угледах сунце на истоку, кад се опоменух дивнога реда који влада у великој васелени, тада ме његово причање доведе у нестрпљење; толико већ изгубих стрпљење, да с радошћу изађох на поменутој станици и замених његове магловите мисли свежим ваздухом.

Време се беше пролепшало. Идући кроз рудо лишће, које беше попадало са дрвећа, ја размишљах о складним, непромењивим законима природиним; тада осетих како су спиритистичка откровења мога џентлмена сапутника ништава разбибрига и у путовању! У таком неверничком расположењу духа, је стигох пред осамљену кућу и почех ја разматрати.

Беше усред напуштене градине, која је могла бити пространа до 200 кв. метара. По слогу припадаше времену Ђорђа II., тако крута, хладна, правилна, да би могла занети Ђорђеве поклонике. Видело се да је пре једну, или две године, поправљана, али тако површно, да већ отпадаше малтер, премда боје још беху свеже. На градинском зиду вишаше нахерени оглас. Прочитах да у кући има све потребито покућанство, и да се све даје под најам, за малу цену.

Сам положај куће беше незгодан. Сем тога било је сувише дрвећа, особито пред лицем, где је стршило шест суморних топола. Еле, неборавaн стан, од кога је свак бежао, од кога као да се село одмакло јер угледах звонару на километар даљине.

Нема, дакле, сумње, кућа је оглашена као *сеновита*.

Ни један час дана, ни ноћи, између њих двадесет и четири, мени није тако свечан као онај ранога јутра. Лети, ја устајем у то доба и склоним се у своју собу за рад, где до

ручка свршим посао, који би ми иначе могао заузети цео дан. И тада увек утичу на мене некако чудновато тишина и усамљеност. И зар није то страшно кад помислиш да сви твоји, они који су ти најмилији, којима си ти најмилији, у томе часу и не мисле о теби, пошто се налазе у ономе стању неосетљивости, које наликује тајној сврси, ка којој сви путујемо? Столице празне, књиге затворене, сваки посао одгођен, свака везица живота прекинута, зар то све не напомиње смрт?

Тишина тога часа, полусенка, јутрења хладноћа, разбудише у мени исте мисли и осећања. Домаћи ликови, изашавши из ноћне тмине, озарени јутрењом светлошћу, приказаше ми се подмлађени, те ми напомињаху старе слике које и ако су временом излињале, опет сачуваше нешто од првобитне свежине. Једном, у то доба, призре ми се сенка мога оца. Он је онда био жив и здрав, а и после, хвала Богу, није га никакво зло задесило. Ипак је истинска истина да га ја видех, и ако се беше већ разданило. Он сеђаше на столици близу мога кревета, окренут од мене и налакћен, те несам могао познати, да ли спаваше, или је тим положајем изражавао тугу. Пошто се ни мало није мицао, ја га зовнух неколико пута, а кад ни то не поможе, ја, престрашен, пружих руку, да га дохватим по рамену а у томе... њега нестаде.

Због тих свију разлога, а и због других, које није лако ни напомињати, ја мислим да је рано јутро

најзгодније привиђењима. У то време, бар мени, свака је кућа, мање више, сеновита, а ни једна не могаше имати, као што се каже, „више услова“ за то од ове,

Ја се упутих ка селу, једнако мислећи о тим стварима. Тако стигох пред крчму и затекох крчмара где посипа песком стубе. Рекох му да ми зготови доручак. После, заподесмо разговор. Ја први споменух кућу.

— Она је сеновита, је ли?

— Ја ништа не кажем.

— Значи да јест.

— Па јест! викну крчмар као у неком наступу искрености, што се, у осталом, могло разумети као и наступ очајања... Што јест, јест! Ја не бих радо у њој преноћио!

— А зашто не?

— Кад бих ја желео да ноћим у једној кући, где сва звонца тандрчу, а да нико не вуче за конопце; где се сва врата затварају с лупњавом, а да их нико не гура; где се чују кораци и виде се ноге, али без трупова!.. кад бих то желео, е, онда бих и ноћио у њој!..

— Ама да ли се то привиђа у њој?

Крчмар се загледа у мене, па, са пређашњим изразом, окрете се ка дворишту и викну:

— Ајки?

На тај позив изађе момак, високих рамена, пуних и црвених образа, црвене и кратке косе, великих и насмешених уста, заковрчена носа.

На њему беше црвено прутаст гуњ са пуцима седефасте боје, а такога кроја да се шњим, кад не би био на време подрезан и под шијом и у струку, хоћаше покрити Ајки по глави па ипак да му допре до чизама.

— Ево овај центлмен жели знати, да ли се што утвара тамо „код топола“? запита га господар.

— Виђа се некака жена с једном совуљагом и с кукуљачом на глави, одговори брзо Ајки.

— Шта хоћете да кажете?

— Хоћу да кажем сова, совуљага, птица, господине.

— О Боже! Жена са кукуљачом и са птицом! А јесте ли је ви кадгод видели?

— Јесам совуљагу.

— А жену?

Не тако јасно, као сову, али су њих две увек заједно.

— А да ли је ко други кад видео и жену?

— Дабоме да јест, видело је њу сила људи.

— Ко на пример?

— Боже мој, господине, видело је њу сила људи.

— Је ли је видео онај бакалин преко пута што сад отвара дућнан?

— Перкинс? О не, господине, не би он ни што на свету отишао тамо, — о не! настави

момак, као мало дирнут, — Г. Перкинс није бог зна како паметан, али опет није ни магарац, да би то учинио...

Ту се сад умеша и крчмар, те ми поверљиво каза, како је он уверен да бакалин зна колико треба да се зна, па да тамо не иде.

— Ама, знате ли ви ко беше... Ко је та жена с кукуљачом и са совом?

— Зна се, одговори Ајки скинувши једном руком капу, а чешкајући се другом по глави; — прича се да је жена била убијена, а да је сова хукала док су њу убијали.

То је било све што сам могао дознати о главном догађају, али је било доказа да се „код топола“ збиља нешто утвара. Тако напр. један младић, један од најјачих из села, кад једаред виде ту жену, постаде тако горопадан, да су га морали везати. Други сведок, на кога се позиваху, беше нека загонетна личност, некакав ћорави пробисвет, али, веле, снажан и одлучан, коме се, у правом значењу речи, није знало крснога имена. Знало се и то, да се радије одзивао кад би га неко зовнуо „Цоби“, него кад би га зовнуо: „еј Гринвуде!“, Али понекад и на тај позив одговорио би он оборо: „Гринвуд, па шта? Па баш и ако сам Гринвуд шта је вама до тога?“ Еле, тај Цоби Гринвуд беше се сукобио, пет или шест пута, са утваром. На жалос, ни један од те двојице не могаше ме правце известити, пошто се први

налажаше у Аустралији, а други „није нигде“, како рече Ајки, што потврђује и крчмар.

Премда ја, немим и свечаним страхом, помишљам на тајне, која следују смрти, на издржање страшног суда, на измене што бивају у свим стварима, које су биле живе; премда се ја не усуђујем ни помислити да их познајем, а камо ли да их дубоко знам, опет не могу ни у мисли зближити звонца што сама тандарчу, врата што се сама затварају, даске што шкрипе под невидљивим корацима, и томе сличне незнатне ствари са величанственом, лепотом и складом, који владају у ономе делку божјих закона, који је нама дат да га познамо и да му се дивимо: као год што не бих могао зближити прћчање мога сапутника с појавом кад гране сунце.

Сем тога, ја сам некад становао у две сеновите куће, обе у туђим земљама. Једна беше старински двор талијански, на гласу због сеновитости, те је с тога два пута био напуштен, а ја сам у њему мирно и угодно живео осам месеца. У њему је било нешто око двадесет тајанствених соба ложница, увек празних, а до моје беше „најсеновитија“, у коју сам се ја често склањао, да читам и радим, по неколико часова дневно.

То сам потанко испричао крчмару, па пренесох говор на кућу „код топола“, и почех од прилике, овако разлагати:

— Колико и колико има ствари и лица

која су на злу гласу, а да то не заслужују! И како је, пријатељу, лако изнети некога, или нешто, на ружан глас! Ето, рецимо, да се нас два сад договоримо, па да трајно проносимо глас по селу, како се ваш сусед котлокрп — (који је, узгред буди речено, древна пијаница, а по обличју прави вештац) — продао ђаволу, наскоро би цело село збиља поверовало да је крпа углавио уговор са нечастивим, уговор, у осталом, по крпу прилично користан!....

Морам признати да ти моји паметни разлози не померише ни за длаку крчмарево убеђење, и да никад нисам тако славно промашио циљ.

Да скратим овај део моје приповетке, рећи ћу само то, да ми се учини, е ми се у неколико тиче образа да најмим сенововиту кућу. Стога, после доручка, узесмо кључеве у Перкинсова зета, трговца коњских опрема и поштара, који је био под влашћу своје оштроконђе жене.

Као што сам очекивао, унутрашњост куће учини ми се са свим неборавна. Светломрцање од тополских сенака чињаху је сумурном. А, као што сам пре рекао, беше на незгодном положају, рђаво саграђена и ружна слога. Сем тога, беше влажна, црвоточна, мирисаше на мишеве, — бејаше једна жртва пропадљивости, која обузима свако дело људско, кад је напуштено. Кујне и собе за млађе беху сувише простране и далеко једне од других. На горњем и на доњем поду,

низови дугачких ходника, испрекиданих затвореним зеленкастим просторима, што представљаху собе. При дну стуба, што вођаху у кујну, бејаше старински бунар, ниска коломата, на коме беше дебели слој мемле. Бунар зијаше, готово скривен у помрчини, као нека убилачка јазбина. Над њим, на стени, видесмо два низа звонаца. На једноме од тих зарђалих звонаца беше написано, белим, излињалим словима: „*Господар Б*“.

Ко ли беше тај господар Б.? запитах пратиоце.

—Он је звонио докле су госпођу убијали и докле је сова хукала, одговори Ајки. То рекавши, Ајки нагло сними капу и баци је на звонце, те се оно огласи непријатним звуком. Мене зачуди момков поступак, а још већма вештина, којом он закачи звонце господара Б а да не покрене остала. Иза свакога звончића бејаху имена соба, са којима бејаху у вези, као „соба са два кревета“, „соба са сликама“, „соба са часовником“, и т. д. Мени се хтеде да обиђем собу „господара Б“, те пођосмо за жицом. Како се зачудих кад нас жица доведе чак под таван у један троугласти кабинетић, где у куту беше једна мала оџаклија, ама тако мала, као да беше грађена за Том-Пуса. *) Биће, дакле, да и господар Б. беше неки кепец! Са целога једнога дувара беше одлепљена хартија, те лежаше на поду, Хартија на местима беше и стругана крутим оруђем, јер је било комада малтера по поду.

*) Чувени енглески кепец.

Ваљда је спиритизам г. Б. био таке врсте, да га је нагонио да струже зидове, јер ни крчмар, ни Ајки не умедоше ми објаснити зашто је Б. радио тај луди посао.

Других каквих важних открића не учиних, осем што видех да има над кућом пространа тераса. Покућанске ствари бејаху приличне, и ако их не беше довољно. Један део њих, можда једна трећина, бејаху старе као и кућа; остале припадаху разним одељцима времена прошлога века.

Рекоше ми да се ради погодбе могу обратити неком житарском трговцу у граду. И ја с места отидох у град, и најмих кућу за шест месеца,

У половини октобра уселисмо се ја и моја неудата сестра, девојка од... хајд' да речем од тридесет и осам година, пошто је лепа, духовита и добра. С нама је био и мој велики ловачки пас Турчин. Од млађих доведосмо: једнога глухог коњушара и три слушкиње. Једна од тих, сирота, коју је отхранило друштво „Светога Лазара", беше настрана, те се наскоро уверисмо какав смо рђав избор учинили.

Те године рано настаде јесен; лишће је било опало. Беше хладан и влажан дан кад се уселисмо. Заиста, ништа се суморније не може замислити од нашега новог стана. Куварица добре ћуди али млитава, чим виде кујну, одмах бризну у плач и предаде ми свој сребрни часовник молећи ме, да га пошљем њезиној се-

стри (каза ми и адресу: 2, Гајпинтокс Гардн, Ликс Бок Клапм Рајз), јер, вели Бог зна шта ће с њом бити у толикој влази! Покућарка Сикер показиваше се весела, али се у души мучила, што је лако било познати. Једина настрана собарица, која дотле никад није била у селу, беше задовољна; она изрази жељу да усади један жир у градини, пред кујнском помијаром; жир из кога ће нићи храст.

Пре него што наступи ноћ, сви бејасмо незадовољни, сви осећасмо свакојаке невоље, које бејаху у вези с нашим положајем, а далеко од натприродних узрока. С доњега пода допираху вапаји, а са горњега им се одзиваху. У кујни, брате, не бијаше оклагије, не бијаше некакве „сала мандре“, (што ме нимало није зачудило, јер и не знађах шта је то); у кући не бијаше ничега главнога, а споредне ствари бејаху поразбијане. Одиста су последни становници живели као свиње. Шта ли је господар куће мислио да значи „кућа са потпуним намештајем“?

Посред тог вардања, настрана девојка (већ смо је тако звали) бејаше једнако весела и примерне вредноће; али, четири часа пошто мрак наиђе, као да уђосмо у натприродну струју, јер њој се привидеше *нечије очи*, те је обузе страшно живчано раздражење.

Треба да кажем, да смо се ја и сестра били договорили да ћутимо, ако би нам се збиља нешто утворило у кући; сем тога, кад нам је Ајки помагао при растоваривању, ја га ни за

тренутак не изгубих испред очију, те сам и данас уверен да он није могао једне речи проговорити на само с којом од женских. И поред свега тога, собарица пре девет часова виде некакве *очи*, а пре десет, излише на њу толико квасине, *) да се могао један добар сом маринирати.

Нека читалац пак замисли, како је мени било, мало касније, око десет и по, кад звонце „господара Б.“ поче на сав мах тандркати, а у исти мах Турчин тако заурлика, да је сва кућа одјекивала!

Не дај ми Боже никада више ни према коме онако нехришћански осећати као што сам неколико недеља осећао према сенци „господара Б.“!

Било да су мишеви или слепи мишеви, кретали звонце; било то због једнога или другог узрока, или због свију мени непознатих узрока, тек истина је то, да нам за три ноћи звонце не даваше мира. По свој прилици, то би се и даље понављало, да мени не дође срећна мисао, да заврнем шију господару Б., — јасније да кажем, да не прекидох жицу, те тај господин ућута за навек.

Међутим је напредовала живчана болест наше собарице, те је на махове обузимаше укоченост и наскоро могла је послужити као пример те досадне болести. При најмањем шуму, она би се укрутила као Гиј Фокс. Ја сам се обраћао њеним другарицама и тражио, јасним речима, да их оразумим. Пре свега, оне су се увериле биле да сам у троугластом собичку господара Б. сву хартију са зидова истругао,

*) сирћета

и зидове понова обојио, и да сам уклонио проклето звонце. За тим сам им говорио од прилике овако: — „Ако ви баш мислите да тај несрећни младић... (не знам зашто сам мислио да је г. Б. био младић)... да он устаје из мртвих, с намером, да се понаша како би заслужио батине, а онда шта му ја могу? Како могу ја, слабо људско биће, да се противим ономе, који је постао „бестелесан“, или иначе да сузбијам власт каких било духова!?

И ако у тим тренуцима бејах прави говорник, па чак и љубазан, опет то ништа не поможе; опет то не могаше спречити да се „настрана девојка“ не укрути као камени кип, гледајући нас запламтелим очима.

А покућарка Стрикер опет имађаше од природе најжалоснију особину. Не знам да ли беше лимфатична, или шта друго, тек та млада женска беше прави извор бујних и чистих суза, каквих ја никад несам видео. Сем тога, она беше тако чврста на ногама, да би се пре закачила носем, или подбратком, па висила, но што би могла пасти. А како не беше брбљива, она је изражавала свој ужас решетајући главом, што је мене већма бунило, него да је била говорљива као прослављени Крајтн, кад беседи о новцу. Најзад, при завршетку седнице, куварица би ме утукла најпре својом простом изјавом, да је та кућа њена смрт, па онда бојажљиво понављајући своју молбу, да јој предам сестри сребрни часовник.

Не верујем да је икада под сунцем било тако прилепчиве устравице као међу нама! Да Бог сачува и душмана! Је ли заиста ко видео ојађелу жену с кукуљачом? По причању, кућа је била пуна таких жена, прави манастир накукуљених женских утвара! А да ли је било хуке? Пошто и мени приону страх од млађих, ја сам ноћу устајао и излазио у мрачни и иначе неборавни ходник, да ослушкујем и увек сам чуо различите и чудне гласове, те би се крв у мени следила, кад не бих потекао напоље, да се уверим откуда то... Покушајте да ослушкујете ноћу, и то још кад сте у кревету, или угодно смештени крај ватре, па ћете наскоро видети хоће ли ваша машта испунити кућу свакојаким гласовима, хоће ли се потрести сваки ваш живчани кончић.

Опет кажем, никад ваљда под капом небеском не беше страх онако прилепчив, као онда међу нама. Слушкињама већ беху носеви малко надувени од честог мирисања „ветрењасте соли“ и бејаху као запете пушке, једнако спремне на ларму, ако не да падају у несвест. Две старије увек слаху собарицу на страшнија и опаснија места, а она увек делом потврђиваше да јој се нешто утворило, т.ј. обузела би је укоченост. Кад би се вечером куварица, или Стрикерова попеле на горњи под, онда смо напред знали да ће се чути јаки удари, а ти су се ударци тако често понављали, да би човек рекао,

е се неки наредник шета по кући, па које год слушче удеси, он га дарује, онако по војнички.

Узалуд је било што се радило против тога. Узалуд беше плашити се од своје рођене сенке и од праве, живе совуљаге, или терати је. Узалуд беше и што се уверисмо да је Турчин урликао кад би чуо неке нескладне гласове из клавира. Узалуд беше и јуначити се над којим од несретних звонаца, кад би се помамило. Узалуд беше ложити ватре на свим огњиштима, спуштати запаљене зубље у бунар, испаљивати плотуне у сумњиве собе...

Све беше узалуд.

Променисмо млађе, али не би ништа боље. Нови побегоше. За њима дођоше други, па нас наскоро и они оставише. Еле, наш се домаћи живот тако раздеси, и поста тако јадан, да ја, већ клонувши духом, једнога вечера рекох сестри:

— Пати, тешко да ћемо ми већ наћи млађе, који би остали с нама, те ја мислим да морамо оставити ову кућу.

Моја сестра, разумна женска глава, одговори ми:

— Немој, Ђоне, немој да се предајеш! Остаје нам још један начин да покушамо.

— Какав начин?

— Слушај, Ђоне, пошто нас нико не тера одавде, значи да можемо остати, али да се морамо сами служити, и сами управљати нашим домаћим радом.

— Ама, како ћемо без слугу?

— Не требају нам, рече одлучно сестра.

Каогод ни свим мојим паровима, мени никад ни на ум није пало, да би се могло у животу путовати без тих верних препрека, те ме сестрина мисао тако изненади, да се забленух.

А сестра настави:

— Већ смо видели шта бива с млађима! Они што дођу, приме страх од оних што полазе.

— Сем Батлса, рекох ја замишљен.

(Батлс је мој глухи коњушар, кога сам само једном споменуо. Он је и сад у мојој служби и остаће као ретка појава ћутљивости, којој нема смене у целој Енглеској).

— Да, настави сестра, сем Батлса. Батлс нити с ким разговара, нити шта чује, осим кад се јако виче крај њега. Он се, дакле, не страши, нити може коме страх предати.

То је била сушта истина. Свакога вечера, редовно, у исто време, коњушар би отишао на ноћиште у једну сухоту поврх шупе, па пошто би сместио крај себе ведрицу воде и једне виле, он би заспао праведничким сном. Ја сам тврдо уверен, да кад бих ја к њему био отишао, један минут пошто би он легао, а не јавио му то напред, да би ми најпре излио воду на главу, па онда ме набо на виле. Ћутљиви и непоколебљиви Батлс не обраћаше нимало пажњу на нашу узбуђеност, него кад би сео да вечера,

кад би се Стрикер почела пренемагати, а собарица се укочањила као камени кип, њему би то добродошло да уграби који кромпир и који залогај печења више.

— Ето тако, настави сестра, нека остане Батлс. А пошто је кућа сувише пространа и усамљена да би је нас троје могли држати у добру реду, ја ти предлажем да позовемо неколико наших пријатеља, разуме се правих пријатеља и људи добре воље, на које се можемо потпуно ослонити, па да саставимо једну насеобину за три месеца, те да се послужујемо узајамно, да живимо весело и сложно, па да видимо шта ће бити!

Тај ме предлог толико занесе, да га с места, без речи, приватих и загрлих сестру.

То је било у почетку треће новембарске недеље. Ми се одмах дадосмо на посао тј. писасмо неколицини одабраних пријатеља и бисмо ерећни да нам се жеља испуни много брже него што се надасмо, јер, пре него што истече последња новембарска недеља, сеновита се кућа напуни гостима.

Да напоменем прво две мале измене које сам учинио у кући, док ја и сестра бејасмо сами. Пошто сам сумњао да Турчин урличе ноћу зато што чезне за слободом, ја га почех пуштати у двориште, где је имао и штенару, а сељаке опоменух, да му се не примичу сувише близу, нити да му прелазе пута, ако желе да им грла остану читава.

То је једно, а друго је, што запитах Ај-

кија, онако узгред, као са свим случајно, да ли се разуме у оружју.

— Разумем, господине, још како! вели Ајки. Чим узмем пушку у руку, ја одмах знам је ли добра.

Ја га замолих да дође у кућу, да прегледа моју двоцевку, коју бех купио, пре неколико година, у Њујорку.

И Ајки дође, па пошто је прегледа, рећи ће:

— Бога ми, господине, добра пушка... не би промашила ни оца, што но кажу.

— Ајки! почех ја. Ово што ћу вам причати, немојте разглашавати... Ја сам нешто видео у овој кући.

— Тако! прошапта он, а издрљи очи, као да се неизмерно зачуди... Зар сте видели жену са кукуљачом?

— Не, али немојте се препасти од онога што чујете, — ја сам видио једну прилику, налик на вас.

— Господе Боже!

— Ајки! Наставих, стискајући му љубазно руку, ако се још једном појави утвара, ја ћу, тако ми свега на свету, пуцати на њу.

Младић ми захвали збуњено, нити хтеде попити чашицу ракије, коју му понудих, него отиде брзим корацима.

Ја се живо сећам како он беше бацио капу на господара Б. а сем тога, у другој прилици, видео сам нешто налик на кожну капу недалеко од звонца, једнога вечера кад је

оно *само* звонило. И увек, у најзгодније доба привиђењима, Ајки би дошао да умирује слушкиње. Али с друге стране, ваља да будем правичан према њему, он је тврдо веровао, да је кућа сеновита и бојао се утвара, а ипак је волио да сам главом замењује утваре. У осталом то је радила и собарица. Она је била обузета истинским страхом, а поред свега тога измишљала је којешта, и безочно лагала, и сама лупала. Ја сам све то знао, јер сам пратио сваки њихов покрет.

Та несмислена и чудна страст не да се објаснити по својим особинама; довољно је напоменути да је позната људима, који се озбиљно баве судском медицином и другим тачним наукама; да је то стање духа уопће познато и посматраоцима, те, пре свега, кад се испитују таке ствари, прва поставка мора бити то, а затим да се истражује остало.

А сад да се повратимо к нашем друштву. Чим се окуписмо, прва нам је ствар била, да вучемо ноцке: коме ће која соба допасти. Пошто се то сврши, цело друштво отиде да по танко прегледа сву кућу, сваку собу и сваки закутак на по се, од подрума до тавана. Затим, договорно, разделисмо разне домаће послове, као год да бесмо чета цигана, или ловаца, или путника после бродолома. Тада ја испричах какви се гласови проносе о жени са кукуљачом, о совуљази, о господару Б. и о другим магловитијим и теже опипљивим утварама, што

лебдијаху око нас, од кад се уселисмо у осамљену кућу. На то потанко причање, наведе ме претходни разговор о некој старој госпи, која се пењала уза стубе и силазила, све наизменце, а то с тога што беше ушао у њу дух из „кревљег“ се стола, као и о неком магарцу, који се не могаше опипати, ни ухватити... Узгред да кажем, ја мислим да су се наши млађи заразили били таким мислима у неком болешљивом стању, у коме није им требало ни да се много служе речима...

Најзад, ми се узајамно и свечано зарекосмо де ћемо бити потпуно искрени међу собом, јер се не окуписмо ни да варамо, ни да будемо варани, што је, најпосле, једно те исто. Још углависмо две ствари. Прво: ако би неки од чланова нашега друштва чуо ноћу какву необичну ларму, па желио да се одмах распита о узроку тога, тај нека закуца на моја врата. Друго: ако би се неки члан друштва уверио о каквим тајанственим појавама, он ће о томе ћутати до богојављенске ноћи, али тада ће сваки од нас бити обвезан, да исприча шта је открио. Једино, ако би настала каква знатна, непредвиђена прилика, која би потпуно оправдала прекидање ћутања, моћи ће се оно прекинути.

А сад ево по имену чланова нашега друштва кас и службе, коју сваки члан мораше вршити.

Прво — да бих скинуо с врата своју се-

стру и себе — беше нас двоје. Кад смо извлачили коцке за собе, сестри допаде њезина дотадашња, а мени троугласти кабинет господара Б.

Ту беше наш брат од тетке, *Џон Хершел*, (прозван тако по великом астроному), и који је, ја мислим, најученији човек међу онима што се служе телескопма. С њим беше и његова женица, с којом се венчао у пролеће исте године и која беше давни божји створ. Ја сам се бојао за њу, јер у стању у коме се налазила, није било опрезно довести је; те Бог зна шта јој се могаше десити кад би се препала; али, опет, помишљао сам, да брат боље познаје своје послове него ја; с друге стране, признајем, да кад би она била моја жена, не бих се ни ја могао лишити њезиног лепог и веселог лика Њима допаде тако названа „соба са часовником“.

Алфред Старлинг, младић од двадесет и осам година, уопће веома мио, а мени особито, смести се у „дуплу собу“, која је дотле била моја и коју тако назвасмо с тога, што уза њу беше преградак за тоалету и што имађаше два велика, немирна прозора, који се увек покретаху, било не било ветра. Алфред мисли да је, штоно кажу, неодољив женскоме свету, али је сувише добар и осетљив, а да би се тим користио. Он би се већ био одликовао у каквоме послу, да му, за његову несрећу, отац не остави годишњи доходак од неких пет хиљада динара и да није нашао начина да троши три пута

толико. Али ја се још надам да ће његов банкар пропасти, или, у најмању, да ће га уплести у какву шпекулацију, после које ће Алфреду остати двадесет од сто од целе главнице. Томе се надам, јер сам уверен, да кад би Алфреду пропала очевина, да би тек тада почела његова срећа.

Билинда Бетис, најбоља пријатељица моје сестре, најумнија, најљубазнија, најдражеснија девојка што се замислити може, доби собу „са сликама“. Г-ђица Бетис радо другује с Вилама, а у исто време занета је женским питањем, жениним позивом, жениним правима, неправдама које трпи жена и свим осталим питањима где се с правом или олако употребљава велико „Ж.“

— Ви сте заточница добре ствари, драга госпођице, и одиста ће вам Бог бити у помоћи, рекох јој првога вечера, пратећи је до њезине собе; али у вашем захтевању, да се круг женина удела у јавним пословима рашири преко међа до сад ударених, молим вас, не терајте мак на конац, не мислите да су људи баш онаки каки вам се на први мах чине, тј. да су они препрека у вашем путу и да су природни тлачитељи вашега пола; верујте ми, г-ђице, да људи троше оно што зараде за своје жене, кћери, мајке, бабе, тетке и стрине, те да се на њих не може применити поука из оне басне: како је лав делио плен с осталим животињама!

Али куд ја одох од главне ствари!

Дакле, г-ђици Бетис допаде соба са сликама.

Остадоше још три: соба у закутку, соба са орманом и трећа према градини.

Мој давнашњи пријатељ *Џак Гвернер* обеси свој ранч* (како би он рекао) у соби „у закутку.“ Пред мојим очима Џак је свагда био најбољи мрнар што се икад пустио на пучину. До душе, коса му је већ прогрушана, али то не смета да је он исто онако леп као што беше пре двадесет и пет година. Чак је и лепши. То вам је весео човек, сразмерен, личан. Он је широких леђа, искрена осмејка, црних и сјајних очију и црних обрва. Сећам се како су се некад те обрве слагале са враном косом, али чини ми се да му сад боље доликују са сребрнастим власима. Џак је допирао свуд где и застава са његавим именом (Јунијн-Џак), те сам сретао његових старих другова по средоземном мору као год и с друге стране Атлантичког Океана, и сваки његов познаник, кад би само чуо његово име, узвикнуо би, зажареним очима: „Шта? Ви познајете Џака Гвернера? Е, онда заиста можете рећи да познајете цара људи!И заиста Џаку је тако личило што је поморски часник, да, рецимо, и кад бисте га видели где излази из ескимске ледене колебе, огрнут туљанском кожом, опет би вам се некако учинило е је у свечаној часничкој ношњи!

Било је време кад се Џакове светле очи уставише на мојој сестри, а ипак се ожени

* Мрежни мрнарски кревет, који се веша

другом, с којом отиде у Јужну Америку где она умре. То је све било пре неких дванаест година. Џак донесе са собом у нашу сеновиту кућу буренце говеђег сланог меса; он је тврдо био уверен да ваља само оно месо, које је он својом руком солио, те није никад путовао у Лондон, а да не стави парче у своју путну торбу.

Сем што донесе меса, Гвернер доведе свога старог друга *г. Бивера*, поморског капетана. То је Џак учинио на своју одговорност и добро је учинио. Кап. Бивер имађаше бутрасто, дрвено лице, према којему беху и његов стас, и струк, али поред свега тога он беше паметан човек и особито вешт мрнарским стварима. Понекад би г. Бивер постао сувише узнемирен и настран, што је одиста био последак какве давне болести, али је то мало трајало. Њему допаде соба „са орманом“.

Најзад; да вам прикажем *Г. Ендери*, мога пословођу и пријатеље, који заузе собу према градини, те постаде најближи сусед капетавов. Ја сам знао да се Г. Ендери бави спиритистичком науком, те да ће се одазвати на наш позив; тако је и било; он с места одговори, да радо пристаје и да ће „до краја испитати ствар“. Сем тога, он вештије играше виста него сва господа, чија се имена налазе у Судском Шематизму.

Никада у животу не осећах се тако срећан, а чини ми се да и сви чланови нашега друштва то исто осећаху. Џак Гвериер, неис-

прпни домишљан у свакоме послу, беше нам главни кувар, те ми нека његова јела, неке дотле некушане слане ствари, необично пријаху. Сестра узе да готови теста и посластице. Алфред и ја постасмо њихови редни помоћници, Кап. Бивер такође је помагао, али само у ванредним приликама.

Дању смо се дуго шетали, али не толико да би то било на уштрб домаћега реда. Међу нама не беше трага неспоразуму или злој вољи. А наша вечерња села била су тако занимљива да нам тешко беше растајати се.

С почетка, у глухо доба, сви осећасмо по мало неодређеног шума и тутња. Баш прве ноћи разбуди ме Гвернер ушавши у моју собу с неким правим „морским“ фењером, који је наликовао на шкрге каквог морског чудовишта.

— Шта је, Цаче, ако Бог знаш? питам ја бунован.

— Хоћу одмах да скинем ветреушу с велике катарке... то јест с крова. И поче ми причати како зврчање гвоздене заставице на кући доста наликује на јаукање, те, ако се с места не уклони, да би неки од чланова збиља могао посумњати е чује вапај мучене душе, па онда би му се могло нешто и утворити.

Ноћ је била бурна. Ја му напоменух опасност тога предузећа, а он се насмеја. У томе

дође и кап. Бивер, те ми не остаде друго, до да их пратим. Попесмо се на кров. Ветар је дувао тако силно, да сам, само пужајући се, могао допрети до кубета, где њих двојица стигоше обичним кораком. Чак, носећи једнако свој фењер, а не наслањајући се другом руком, попе се на вршак, који је био преко двадесед стопа висок, па диже заставицу. И поред свега ветра и висине, обојица се задржаше много више него што је требало, тако да ја напослетку почех сумњати мисле ли силазити.

Друге ноћи попеше се они и дигоше један димњак; па онда, све тако по ноћи, једном откидоше комад олука, који је под капавицом бобоњио; други пут пронађоше нешто ново у врту.

Сви смо се верно држали задате речи, те ако који члан друштва беше шта и видео, није то одавао. У осталом, ако је која соба и била сеновита, то канда није много утицало на здравље њенога становника, јер смо сви били, да боље не може бити.

Тако нас затекоше празници и ми их достојно прослависмо. Сви су укућани принуђени били да помажу око мешења големога пудинга, који је могао трајати до краја наших дана. А, у свему и по свему, ни чесница не изостаде иза пудинга.

Божић дође и прође.

А уочи Богојављења, после добре вечере, кад поседасмо око добре ватре, ја напоменух главну тачку нашега уговора, те изазвах Духа из „собе са часовником“ да нам он прича.

ДУХ СОБЕ СА ЧАСОВНИКОМ

Мој рођак, Џон Хершел, зацрвени се као божур, па побледи као самртник, признавши да је његова соба сеновита, да се у њој јавља дух неке женске. Пошто га више гласова запита: да ли се дух приказује у гадном или ужасном облику, Џон, узевши за руку своју жену, одговори одрешито: „Не“. А кад запиташе да ли је и млада госпођа виђала духа, он место ње рече: „Јест“. А је ли дух што говорио? „Па јест“. А шта је говорио? „Све ћете дознати“, рече Џон, па покуша да се извини што ће он причати, а не госпођа, којој би то много лепше доликовало. Али, он јој је дао реч, да ће бити духов тумач, и да неће ништа изоставити, а ако ли што прескочи, или погреши, она је ту, да допуни и исправи.

— Замислимо, поче Џон, да је дух моја жена, која је ево овде међу нама. Дух ми, дакле, причаше:

„Као дете остала сам сирота са шест тетака. Стегнута за дуго и без прекида једним

начином васпитања, које у мени створи другу нарав, сасвим различиту од првобитне, ја, растући, постадох већма кћи моје најстарије тетке Варваре, него што бејах мојих покојних родитеља.

Највећа је Варварина жеља била, да разуда сестре; њена тврда воља много је помогла да се све оне на време и добро удоме. Остадох јој, дакле, само ја, и она полагаше у ме своје најлепше наде.

Ја сам онда била таке ћуди, каква се обично срета. Била сам безбрижна и каћиперка; моја је сврха била да ловим добру „партију". Била сам живахна, прилично лепа и управ толико романтична да сам могла бити мила за час два празна времена, и да сам могла слушати луда удварања беспослених људи. Сумњам да је било у суседству и једнога младића, с којим се несам мило гледала. Тако сам се вежбала седам година, и већ навршних своју двадесет пету, а свога циља не постигох. Тада се прекиде и Варварино стрпљење; тада ми, први пут, поче говорити јасно и одлучно, — што смо дотле обе избегавале, јер има ствари, о којима је боље споразумети се ћутке, него ли речима.

— Стела, — поче она свечаним гласом, — ти си, ето, као девојка навршила двадесет пету годину, а све твоје тетке посташе домаћице пре тога доба, и ако ни једна од њих није имала твоје лепоте, ни твога духа! Ја ти морам искрено рећи, да ће те недаћа све већма пратити,

и, ако не прегнеш свом снагом, да се наше надање неће испунити. Ја сам тек у последње време умотрила једну твоју велику ману, премда сам је давно могла опазити. Ти си без разбора и без мере каћиперна, што је младићима разбибрига и ништа више. Сем тога, не допада ми се твој начин смејања, као ни то, што исмејаваш људе, који се почну озбиљно бавити тобом. Не знаш да ти је једини згодан тренутак онда, кад човек нестрпљиво тражи да се изјасниш. Онда треба да се покажеш бојажљива, ћутљива, невесела, да готово бежиш од њега, да се учиниш као веома уплашена због његове промене. Малко жалосне навлаке у таким приликама више помаже него много веселости, јер — запамти то — ако човек само помисли да ти можеш живети без његове љубави и један тренутак, он је већ далеко од тебе. Ја бих ти сад могла побројати пет шест згодних прилика, које си пропустила зато што си се смејала у невреме. Дирнути човеку у частољубље, Стела, значи задати му рану, коју ти већ нећеш моћи излечити!..

Слушајући то, ја осећах као да се у мени пренула моја првобитна ћуд, она коју несам познавала, коју сам од матере наследила, коју су били угушили у мени. Неко сасвим ново осећање обузе ми срце.

— Тето, рекох, између свију људи, с којима сам се познала, ја не нађох ни на једнога,

којега бих могла одликовати и поштовати, и, готово ме је стид признати, којега бих могла љубити.

— Томе се ни мало не чудим, прихвати Варвара; — у твојим годинама ти се не можеш заљубити као каква девојка од седамнаест година, али, ја ти кажем, да се ти мораш удати, а, тога ради, што најпаметније можемо учинити, то је, да се договоримо. Прва је ствар да одабереш некога. Кад с тим будеш начисто, онда ћеш свратити све своје мисли и сву снагу своје воље, да му се допаднеш, и ја сам уверена да ћеш успети. А, већ, разуме се, да се можеш надати на моју помоћ, као и на помоћ свију чланова наше породице.

— Ја не ценим ни једнога од оних које познајем, — одговорих ја љутито, — а од оних који мене не познају, немам се чему надати... Али, да вам угодим, ето изабраћу г. Мартина Фрејжра.

Варвара прихвати мој избор срдито и подругљиво.

— Ми смо живеле у једном добро насељеном крају, где се копа и обрађује гвожђе, где је мало племићких породица, али где их је много по положају равних нашој, с којима смо дружевно живели. Наши станови бијаху у модерним и пространим кућама, сграђеним у приличном размаку. Више кућа, међу њима и наша, припадаху једном болесном старцу, који је становао у замку својих предака, — у јединoм

замку са зупчастим кулама, из времена краљице Јелисавете, што се налазио на земљишту, у коме не беше ни угља ни гвожђа. Стари Фрејжр и његов син, последни огранци једног старинског племена, живљаху сасвим усамљено, одвојени од својих суседа, већином веселих и гостољубних људи. Нико немађаше слободна приступа у замак, сем ако би ко имао важна и хитна посла. Стари господин увек лежаше болестан, а о сину се причало да се са свим предао науци.

Ја се, дакле, не зачудих што Варвара прихвати мој предлог мрзовољно и подругљиво, али баш то, а уз то и тешкоћа тога предузећа, учинише да се утврдим у својој накани; у свим мојим пређашњим „предузећима“ таке врсте, није било никаквих крупних препрека, које би дражиле моје прегаоштво.

Дуго сам се и упорно препирала са Варваром, докле најзад и она пристаде.

— Треба, тетице да пишете г. Фрејжру. Кажите како се, од неког времена, ваша братичина свом душом предала астрономији, а како у целом нашем крају нема ни једнога телескопа, осем у замку, то га најучтивије молите, да допусти вашој и т. д. Ни једном речи не спомињите младога Фрејжра.

— Има само један разлог, који би могао дирнути г. Фрејжра, који би могао учинити, да ти се он одазове рече Варвара.

— А тај је разлог успомена на моју мајку у коју је он био заљубљен, кад беше девојка, додадох ја. Ах, заиста ми је тешко, што се служимо лукавством, да добијемо од г. Фрејжра један љубазни позив за ћерку његове пријатељице, Марије Хорлеј!

И добисмо позив.

Једнога фебруарског вечера, ја, праћена својом старом дојиљом (Варвара не беше позвана) пређох први пут праг Фрејжрова двора.

Мртва тишина владаше у њему. Улазећи, ја сам била незадовољна, јер сам била свесна да ће наша замка проћи без користи. Моја пратилица остаде у трему, а мене млађи поведоше у библиотеку. Док сам ишла, обузе ме бојажљивост, те сам за тренутак готова била да се вратим; али кад се сетих како сам лепо обучена, одмах ми се поврати вера у себе, те уђох с осмејком.

Соба беше ниска и мрачна, с храстовим попунама око таванице, са старинским тешким покућанством. Како се пламен лелујаше, тако ее лелујаху густе и чудне сенке по зидовима. Крај оџаклије, ка којој се упутих, место старог болешљивог властелина, кога мишљах затећи, сећаше нека чудна девојчица, одевена као каква жена, а и по изразу лица напомињаше старију особу.

— Добро дошли. Мило ми је што вас видим, рече девојчица, узевши ме за руку, да ме одведе ка столици.

То је она рекла и учинила са свим као каква маторка, љубазним изразом, који је показивао, да ми она жели бити вођ и од помоћи, што је било веома супротно обичном снебивању њезиних вршњакиња. Пошто ме посади близу ватре, седе и она према мени.

Ја се збуњено извиних, а она опет узе да говори. Тада је почех кришом посматрати. Једно велико псето, служећи јој као сточић, лежаше под њеним ногама, те га покри скут њене дугачке сукње. Кад ућута, миле цртице тога девојчета показиваху мисаону мирноћу, а тај израз беше ојачан навиком да држи затворене очи, што се ретко виђа код деце, и што им даје изглед статуе. Мени се учинило да то дете радије живи унутрашњим животом, да се задубило у неке своје особене мисли, које се не могу исказати ни речима ни погледом, и мене поче да хвата страх од тога малог аветињског створа, што непомично, чак и не дишући, седи према немирном пламену. Зато се обрадовах кад се врата отворише, те уђе младић кога сам кроз толике зановети тражила.

Ја сам се већ била ослободила оне прећашње плашње према њему, кад сам помишљала како ће ми образ поднети да га варам. Ја га погледах радознало. Мени је сад забавно било помишљајући колико је он далеко од какве сумње према мени и Варвари. Код свију младића, с којима сам се дотле дружила, беше већи страх да не буду уловљени, него ли што је

била моја жеља да их уловим, те је борба била подједнака и отворена с обе стране. Али Мартин Фрејжр не познаваше нимало женску хитрину. Кад сам дигла очи, да нам се погледи сретну, ја најпре видех себе, ја се сетих како моје бујне, плаве коврце лепо доликују моме лицу, како су моје загасито плаве очи, по оцћем мишљењу пуне израза; али кад он проговори са замишљеним лицем и хладном учтивошћу, по којој се уверих да га није моја лепота дирнула, тада се препадох помишљајући, да ће ме брзо ухватити у лажи, јер све моје астрономско знање беше као и код мојих школских другарица.

Озбиљни младић рече одмах:

— Мој отац, г. Фрејжр, принуђен је да не излази из собе, те вас моли, да га посетите. Ја ћу имати част да вам покажем што желите видети кроз телескоп, а докле ја наместим справу, хоћете ли бити тако добри, да се поразговорите с њим неколико тренутака? Луција Фрејжр отпратиће вас.

Девојчица устаде и узевши ме чврсто за руку, одведе ме у старчев кабинет.

— Ви личите на вашу мајку, драго дете, — рече ми он, пошто ме је дуго посматрао; иста њезина глава и очи; али никакве сличности немате с вашом тетком Варваром. И ко вам надеде то чудно име „Стела“?

— Мој покојни отац. Тако се звао његов најмилији коњ, одговорих ја. То су ми биле прве речи са старцем.

— Е, то је било са свим по „његовски“, настави старац, смејући се. Сећам се тога коња. Познавао сам вашега оца тако добро, као што познајем свога сина Мартина. Ви сте се видели с њим, госпођице? А ово је моја поћерка, госпођица Луција Фрејжр, последњи изданак наше старе лозе, јер Мартин није за женидбу, те смо госпођицу узели под своје, као нашу наследницу. Она ће носити наше име и кад се уда, те ће под њим основати други огранак Фрејжра.

Девојчица остаде замишљена и оборених очију, као да већ осећаше терет бриге и одговорности, што јој натоварише. Старац је и даље говорио, док не зачусмо снажне звуке из једне оргуље, што се разлегаху по старинском двору.

Чика нас већ чека, рече девојчица. Ми се устависмо пред вратима библиотеке. Ја ставих руку на Луцијно раме, да је задржим, да се наслушам необичне свирке, која ми напомињаше рику бесних морских таласа. Кад и кад из сред тих разјарених гласова, продро би жалосни цилик, који ме је дирао неисказано болно.

Кад свирка престаде, ја сам стајала пред Мартином Фрејжром, нема и савладана.

Млађи већ беху наместили телескоп на вршини једне хумке, иза двора, где нам ништа не могаше сметати погледу. Луција и ја пођосмо за астраномом, пењући се готово неосетно. Над нама сијаше небески свод са својим небројеним светилима, о чему обично немају појма

варошани. Горе сјајне звезде; доле мрка ноћ, која покриваше својим плаштом све предмете; гласови мојих другова, којима не бејах навикла, — све то чињаше да расте моја узбуђеност, те се најзад занесох као и они.

Заборавих све, осем неизмерне, неисказане величине васељене, која се откри мојим очима; све, осем величанствених светова, што се кретаху простором и што се тако лепо гледаху кроза телескоп!

О, каква ме свежина осећања обузе, какво душевно уживање! Таласи нових и нових мисли летијаху, стизаху се и мешаху по моме духу! О, како тада осетих колико сам малена и јадна пред свесиљем!

Сва моја вештачка навлака распрши се као магла, те, детињом понизношћу, запитах мога угоститеља: могу ли опет наскоро доћи?

Оштри и неиздржљиви поглед младога Фрејжра срете се с мојим, али ја не оборих очију. Мотрио ме је за неколико, па му заигра осмејак око уста и рече просто:

— Сматраћемо увек као срећу ваш долазак.

Вративши се кући, затекох Варваву још на ногама. И чим она отвори уста, ја је претекох, — знала сам на памет њезина питања.

— Ни речи, Варваро! Ни једнога питања, иначе никад више нећу отићи у замак!

Не треба да потанко причам моје даље походе, само ћу напоменути, да сам често ишла у замак и да сам с весељем прихваћана била

од старца и девојчице, којима сам уносила зрачак веселости и забаве у њихово скучено и сувише озбиљно живовање. И тако, ја им наскоро постадох мила и потребна.

А у мени настаде велика измена, невероватна измена. Дотле сам била себична, таштa, без душе, али. предавши се науци, она ме диже и пренесе у лепши свет. Уз то, ја сам била сасвим заборавила своју намеру, јер сам се брзо уверила да је Мартин куд и камо већи духом од мене, да му је пут у животу тачно одмерен, као и поларној звезди. С тога ја с њим бејах проста, и ништа друго до марљива ученица. А он беше присебан, вредан учитељ, који дели своју наклоност према заслузи. Сваки пут кад бих прекорачила праг његова мирна стана, ја бих стресла са своје душе остатке извештаченог „отменог“ понашања, као год неку непристојну хаљину. И ја улажах у замак као у какав храм, испуњена истинским и простим обожавањем.

То срећно време брзо прође. Јесен се примицала. Осам месеца ја сам често похођала Фрејжре, а никад, ни речју ни погледом, не промоли се пређашња каћиперка.

У то време ја и Луција с весељем очекивасмо помрчање месеца, које је морало бити у почетку октобра. Тога дана у сутон, ја пођох сама од куће, сневајући о лепој појави, које ћу се кроз телескоп нагледати, кад се у близини

замка сретох с једним младићем, с којим сам такође некад проводила љубав.

Он ме устави.

— Добар вече, Стела! — јави ми се он тако, мало сувише слободно. Откад вас нисам видео! Да, сад сте ви у потери за новим обожаваоцем. А да ли, овога пута, несте дигли поглед сувише високо? Тешто, најзад! Срећа је увек уза вас, те ако млади племић не запроси вашу руку, наћи ће се неко други, неко, ко такође није да се презре. Знате ко? Главом Џорџ Јорк, који је дошао из Аустралије, и, што је важније, који се тамо обогатио. Он једва чека да вам напомене неке ваше нежне изразе, којима сте га обасули пре поласка. Јуче у гостионици „код круне“ чак нам је и показивао бич ваше косе!...

Ја сам саслушала те речи не показавши нимало узбуђења, али сам се у души осећала унижена, као никада дотле. Ја хитно уђем у своје светилиште и одмах потражим малу Луцију.

— Луцијо, драго дете, ја сам данас згрешила, ја сам некога варала, — почнем испрекидано. То вам морам исповедити, јер нећу да мислите е сам боља него што заиста јесам, а, опет, зебем, да ме не омрзне, дакле ево шта је... ја несам слагала речима, али сам слагала делом.

Луција, наслони лепу главицу на руку, па, затворивши очи, поче као да чита у себи.

— Мој чика, — рече дете, а у томе тренутно отвори очи и зацрвени се као јагодица, — мој чика тврди, да су женске може-бити с тога неискреније од људи, што се не могу служити насиљем као они, него су принуђене да се служе лукавством. Оне другују с притворством, оне варају и саме себе. Понекад жена вара и забаве ради. Чика ме често поучава, и ја сам запамтила неке његове речи, које ћу с временом боље моћи разумети. „Буди искрена сама према себи, а из тога ће следовати, тако поуздано, као што ноћ следује дану, да ћеш бити истинита и према неком човеку.“

Мени се лице зажарило, те слушах дете, постиђена и нема.

— А мој дед, настави Луција, показао ми је неке страховите изреке у *Светоме Писму*, које сам запамтила од речи до речи. Ево их: *„И нађох да је грча од смрти жена, којој је срце мрежа и ирило, којој су руке окови; које мио Богу, сачуваће се од ње, а грешника ће ухватити она“* *)

Ја покрих лице рукама, премда ничији поглед не беше управљен на њега, јер Луција држаше затворене капке. И докле ја стајах тако збуњена, нечија се рука дотаче моје, за тим Мартин Фрејжр рече.

— Помрчање, Стела!

Ја се тргох чувши где ме он тако, први пут од кад се познасмо, зовну именом. Па онда

*) Књига проповедникова, VII, 26.

дознадох да нас неће Луција пратити на терасу и то ми је било противно. Кад смо били тамо, кад се он примаче ка телескопу, да види је ли добро намештен, ја се мало одмакох и бризнух у плач.

— Шта то значи, Стела? викну младић... Хоћете ли да вам говорим сад, док још имамо времена, пре него што пођете? Је ли се ваше срце приљубило уз нас, као што су наша срца уз вас? Толико је то истина, да нам је тешко и помислити на празнину која би настала у нашој кући, кад ви не бисте више долазили. Ми несмо живели пре вашега познанства. Ви сте наша срећа и наш живот. Ја сам вас надзиравао, као што несам ни једну женску, и ја не нађох код вас ништа несавршено, моје благо, звездо моја... До данашњега дана, жена и превара бејаху једно те исто у мојој души, али сад сам нашао безазлено срце, у коме настава чиста истина! Ја знам да су оваке речи новина за вас, да вас мој занос страши, али реците ми једну једину реч: можете ли ми бити жена?

Он ме беше загрлио, те моја глава почиваше на његову срцу, које је јако куцало. Оя ми је, дакле, нудио неисцрпно благо свога срца, неистрошена у лакој љубави. Мој би успех, дакле, био потпун, кад би само тај успех био донео моју срећу. У томе тренутку све, па и моје ћутање, јасно говораху: како ми је. Али Варварин лик искрсну преда ме и речи Лу-

цијне зујаху у мојим ушима. Сенка, која наступаше на месечев круг, као да се устави у своме одмереноме кретању. Небо нас посматраше својим звезданим очима. И шуштање лишћа престаде, јер се за тренутак прекиде миришљаво дихање јесени. Еле, мноштво невидовних сведока, који знађаху истину о мени, одзиваху се гласу моје пробуђене савести. И ја се истргох из његова загрљаја.

— Мартине Фрејжре, рекох му, ваше ме речи натерују да кажем истину. Ја сам најпритворнија женска одсвију које сте икада видели! Ја сам дошла у ову кућу с одређеном намером, да вас себи привучем. Да сте ви и мало похађали друштва, у којима сам се често находила, ви бисте били дознали да сам ја једна проста, обична кађиперка. Ја се не усуђујем да унесем лаж у ваш дом, грчину и смрт у ваше срце. Не говорите ми даље, а ја ћу вам писати...

Он ме хтеде уставити, али ја побегох из мога раја и трчах по цести, као гоњена проклеством. Потпуно помрчање месечево стиже ме у бегству, те ме густа помрчина обави, и ја, плачући и дршћући, уставих се под јасикама. Кад уђох у кућу и хтедох се склонити у своју собу, Варвара ме срете, те упревши на ме свој испитљиви поглед, своје хладне и сјајне очи, она ме запита:

— Шта ти је?

— Ништа одговорих јој. Мени је досадна та астрономија, и ја већ нећу да идем у замак!

— То сам ја већ знала, ипак, да би га навела на неко решење, ја сам писала г. Фрејжру, да напуштамо стан о Божићу. Дакле, ти си уверена, да би узалуд губила време идући тамо?

— Са свим! рекох јој и уђох у своју собу, да се, дуге ноћи, навикавам подносити неутешну тугу.

Сутра дан писах г. Фрејжру. Свака је моја реч била сушта истина, сем што, послушавши лажни понос, варајући и њега и себе, ја га уверавах, да га не љубим.

Први предмети, које моје очи сретаху сваког жалосног јутра, што ми после тога свиташе, бејаху високе јасике пред замком. Како се оне под ветром лелијаху, чинило ми се као да ми се клањају и дају знаке да дођем. То ме довођаше до лудила. Последња ствар, с којом се моје очи раздвајаху вечером, бијаше светлост у његовој библиотеци. Та светлост треперашe као нека звезда међу ловорикама. Али њега моје очи више видети неће, јер је моје писмо било и сувише јасно, а да би младићу остало не што надања, а ја се опет, због свакога обзира, не бих усудила да се сукобим с њим у шетњи Шта ми преостајаше друго, до да почнем пређашњи живот, да, којим било начином, храним своју гладну и изнемоглу душу ништавилом, које ми је и пре довољно било.

Џорџ Јорк понова запроси моју руку, нудећи ми богаство, каквом се несам надала. То је заиста било велико искушење, јер, ако се не

удам, чека ме најпре досадан и једноличан живот с Варваром, па онда усамљена старост. Зашто, најпосле, не бих ја могла живети као што живе хиљаде преко воље удатих жена, које баш несу најнесрећније? Али се сетих нечега, што бејах читала у једној књизи, коју ми је Мартин позајмио: „Не морамо се баш женити ни удавати, али морамо увек чинити оно што је право и добро. Не ваља куповати срећу чашћу, нити се везати брачном везом због недостатка искрености.“ Те ме поуке наведоше да се решим за слободан живот и да одбијем понуђену ми руку.

Разуме се да је Варвара с тога била изван себе од љутине. После се примиримо и живесмо јадно. Божић се примицао. Једна од њених сестара позове нас да с њом божићујемо, али како због себе несмо могле обе оставити кућу, ја наговорим Варвару да она оде. Ја, дакле, остадох у кући са старом дојиљом, да се бринемо о премештају. У тој смо кући становали дуго времена, те сам баш желела да останем у њој до последњег тренутка. У прав ми је годило што ћу сама божићовати, што ћу пре него је оставим, утврдити све успомене што се везиваху за њу. Особито ми жалосно беше на бадњи дан, пролазећи кроз пусте собе, не видећи многе ствари, што ми напомињаху прошлост, осећајући да ми је срце пусто без својег најновијег, најдубљег миловања.

Често сам се устављала на прозору, с кога се лепо видео замак.

Целога дана време је било суморно. Снег беше застро земљу. Ноћ је била без месеца, али звезде необично сијаху. Између снежног беласања и звезданог неба, црњаше се громадни замак, као какав брег. Библиотека не бејаше осветљена, као пређашњих ноћи, али у собама старога господина гораху свеће. Ја, изнурена од умора а још више од силнога узбуђења, стајах пред прозором, наслањајући своје вреле образе на ледено стакло, сећајући се потанко свега што је било између нас. За тим се почеше низати у мојој машти лепи снови, који су се могли обистинити, да бејаше среће!

Сузе су обилато текле кроз стиснуте прсте, којима покрих очи. Стара дојиља уђе, да затвори капке, те се трже.

— Боже господе, како се препадох! Учини ми се да видех вашу покојну мајку, која је стотине пута, у ово доба, стајала на томе месту!

— Реците ми, Сузано, зашто се покојна мајка не удаде за г. Фрејжра?

— Зато што се несу умели да споразумеју, и ако су били заљубљени до лудила, поче Сузана. Г. Фрејжр ожени се из љубави према новцу, али је то после љуто испаштао, то му је огрчило нарав. Ваша мајка, којој је срце било тешко рањено, удаде се, из пркоса, за г. Гретна, вашега оца. Г. Фрејжр остари пре времена. Ретко је кад излазио, те га она никад

више не виде. Ваш покојни отац ишао је често на игранке, на потецишта и сваке друге забаве а, у тим приликама, мајка остајаше сама, и ја сам је много пута вечером затекла ту, на томе истом месту, као вас сад. Сећам се баш кад вас последњи пут донесох к њој, да јој речете „лаку ноћ“, она беше тако исто наслоњена на стакло, те вам се благо насмеја и погледавши к небу, прошапта: „Ја сам покушала да испуним своју дужност према своме мужу и своме детету.“

— Драга, добра Сузано, — прекидох је, молим вас оставите ме саму, а нека капци остану још отворени.

Обузе ме ново узбуђење, не себично. Дотле сам се јадала, да нико није претрпео што ја, а тада се сетих страдања и искушења моје матере, која су је пре времена у гроб свалила. Њени болови не отидоше с њом под земљу, него пређоше на несрећнога човека, који ју је свом душом љубио. Њезином смрћу позледи се његова рана на срцу. Без сумње, он је у својим дугим часовима самовања и боловања пребирао минуле дане, а најчешће се опомињао онога најжалоснијега, кад се с њом за свагда раставио!...

И обузе ме неодољива жеља да још једном видим човека, који је жалио за мојом матером, дуже и искреније него ико на свету. Ја се реших да кришом прођем преко поља, па да ударим цестом, до пред замак, те ако завесе не

буду спуштене, (као што је сва прилика да несу, пошто светлост махом продираше кроз окна), да га још једаред видим, да му мислено захвалим.

На кутњем прагу стадох се колебати. Виде ми се, као да сам с мајком пошла на неко преступно дело. Али, то је мало трајало. Природном својом смелошћу ја савладах бојажљивост, те јурнух кроз хладну и мрку ноћ.

На прозорима не беше завеса. То сам добро видела кроз гвоздену ограду, пред замком. Отидем на терасу. Дакле, моћи ћу видети човека, којега је моја мајка миловала, видећу га осамљена и јадна, на његовој болној постељи, на којој ће и даље проводити своје дане, докле Луција не порасте, те га не узмогне неговати као права кћи... Луција! Тек тада се сетих о гласовима, који су се разносили. Говорило се да је девојчица смртно болесна. Без даха, потекох прозору...

Али шта видех! Не беше то болесничка соба, не беше ту ни кревета, ни столичице Луцијне, нити икаква украса, него просто библиотека и соба за рад једног марљивог ђака, кому није до угодности. Мартин сеђаше дубоко замишљен посред књига, у нереду разбацаних, којима се служио.

Је ли тај замишљени и хладни човек, је ли то онај исти, што ми је онако страсно говорио о љубави!? Он седи у топлој соби, миран и готово немаран према свему, а ја дрхтим у

мраку, с очајањем у срцу! Никаква га, дакле, успомена не узнемирује, мој лик, дакле, не стаје између њега и наука!? Истина је, да сам се одрекла права да седим поред њега, да читам белешке које његова немирна писаљка оставља, да растерујем бригу, која му мрачи душу, али, зар неће друга жена, искренија, достојнија, имати то право? Јер заиста то би ми била утеха.

Зачу се звонце у другој соби и Мартин истрча. Мене обузе жеља да уђем, да узмем један између многих исписаних листића, које је он немарно разбацио, и ја се већ маших кваке на стакленим вратима, кад ми се он поврати носећи малу Луцију, сву завијену у један велики огртач, и лагано је положи у наслоњачу, поред ватре. Његово мрчано лице беше постало благо и нежно. Ја пружих руке према њему, с врелом жељом, да ме још једном притисне на своје племенито срце, па се упутих натраг, поневши дубоко у души његов лик, какав ми се приказа у ономе тренутку.

Од једном зачух цвркутање у бршљану поврх моје главе, и једна тичица, истерана из свога гнезда, слети и ста лепетати крилима по расветљеном стаклу. Мартиново псето, које се беше малко узнемирило кад се ја примакох прозору, сад залаја и потече. Ја једва имадох времена да се скријем у шумарак. Мартин изађе. Псето пође за мојим трагом, штекћући весело. Госа му гледаше на све стране. Ја се

лагано склоних у највећи мрак, али сам знала да ће ме наћи, јер моје стопе остављаху сувише видљиве трагове по свежем снегу. Стид и радост помешаше се у моме срцу. Мартин изгуби траг, али га опет нађе, стиже мени и одмакну грану, иза које бејах.

— Ја сам... Стела! рекох слабим гласом.

— Стела? Понови он у чуду; па ме диже и понесе преко терасе у библиотеку, где ме посади крај огњишта. Луцијне очи синуше чудном светлошћу. Мартин најпре пољуби девојчицу, па ме узе за руке и загледа ми се нетренимице у очи. Ја издржах његов поглед. Дуго, не мичући се, кроз зенице ми гледасмо једно другом у дубину срца. Од тога тренутка није могло више бити између нас сумње, неповерења, неспоразума.

Наша звезда беше гранула и зрачаше дивном светлошћу на нашу будућност. Из далека преко снежних сметова, допираху нам звуци поноћних звона. Божићно јутрење! Звона огласише вечну везу наших душа.

— Бојао сам се да вас несам за свагда изгубио, поче Мартин. До душе, понекад сам се тешио да ћете се повратити, али синоћ чух да сте већ отпутовали, и то сам мало пре казао Луцији, која толико чезне за вама.

Ја узех Луцију на крило. Она ми обави врат руком и наслони главицу на моје срце, уздишући лагано.

У томе тренутку зачу се божићна песма пред замком. Мартин отвори прозор, пред ко-

јим се беху момци уставили. Певачи су казивали како су источни мударци ходили за звездом, да се поклоне детету Христу.

Пошто свршише песму и честиташе настале празнике, Мартин изађе у трем да им захвали. Ја сакрих лице у детињу косу и топло благодарих Богу што ми је изменио срце.

— За богу шта би детету? викнух ужаснута, кад се Мартин поврати. Луција лежаше на моме крилу без живота, као увехнули цветић.

Брзо устасмо.

— Није ништа, онесвестила се, рече Мартин. Као што вам пре рекох, дете је веома чезнуло за вама и то јој је пореметило и онако слабо здравље. Њезин је живот у вашим рукама, Стела.

Ја остадох целу ноћ с Луцијом, која, пошто се поврати из невестице, спаваше на мојим грудима. Спаваше снажним сном, јер је оживи моја срећа, која се не може исказати људским језиком. То благо уживање прекиде моја дојиља, коју Мартин беше затекао у највећој бризи.

Кад зора засвити, ја замолих Сузану да ме очешља као што се чешљала покојна мајка, па отидох старом господину. Он једва могаше проговорити од узбуђења. У даљем разговору, он ме чешће зваше „Мари“ него „Стела,“ што је, опет, мене веома дирало. После мало времена, обузе ме дрхтање и бризнух у плач, те ме једва стишаше најнежнијим речима. Најзад, дођох себи и почех певати старинске ро-

мансе, којима сва лепота беше у простоти напева. Стари господин Фрејжр поче говорити о прошлости и нагађати о будућности. Луцијне очи бејаху веселе.

Вереник ме отпрати кући. Идући с њим, путем који ми је био добро познат, који сам сама и без икаква страха толико пута прешла, ја ипак презах од најмањег шума, толико ми пријатно беше да се привијем уз њега, да се уверавам, е сам под његовом заштитом...

А једнога лепог пролетњег јутра, праћена господским сватовима, ја, весело и понизно, примих лепу судбину, да будем жена Мартина Фрејжра. На све прошле настраности ја гледах са жаљењем. Ја сам била тврдо уверена, да ћу вршити своје дужности с љубављу и захвалношћу...

Мартин се није никако могао уверити, да сам ја оне знатне ноћи изашла с јединном намером да последњи пут видим његова старог оца; а, опет ја ни данас не разумем како се соба старога господина претворила у синову библиотеку!“.

ДУХ СОБЕ С ПРЕГРАТКОМ

Како та соба бејаше друга на реду, кад смо извлачили коцке, тако се ја сад држах тога реда, те изазвах њезину аветињу. Ја је изазвах мирним, готово немарним гласом, а цело друштво сећаше оборених очију, јер смо сви били приметили, да се млада госпође Џона Хершела још не беше повратила од силног узбуђења.

Алфред Старлинг, оним тактом и готовошћу, којима се увек одликовао, одмах се одазвао и изјави да је његова соба са прегратком заиста сеновита, да у њој настава *дух грознице*,

— На што личи тај дух? запита неко, смејући се.

— На грозницу, вели Алфред.

— А грозница на њега!... Лепо!

— Молим, ви то не знате, зато слушајте, прекиде Алфред и поче:

„Ваш понизни слуга Алфред Старлинг и његова Тили, (тако је он од милоште звао своју обожавану Матилду), бејаху мишљења да је

сасвим неприлично и противно друштвеном реду што се једнако одгађа њихово венчање. Ја... да се повратим „на ја“, биће ми згодније... ја имађах хиљаду разлога против штетних последица веридбе, која дуго траје, а Тили почињаше већ често да декламује неке меланхоличке песме. Наши пак родитељи и стараоци бејаху противног мишљења. Мој тетак г. Бозер хтео је да се чека докле скоче моје акције у друштву Келијен-Апон-Илск, или у неком другом предузећу, јер, канда, све стајаху веома ниско. С друге стране, Тилини родитељи тврђаху, да је она још девојчица а ја дечко, и ако им је истина очи избијала да смо ми — двоје најзанесенијих и највернијих љубавника, што су се на свету појавили, после Абеларда и Хелојизе, или Флорија и Бијанкафиоре. До душе, ни мај старалац, ни Тилини родитељи, не бејаху тврда срца, као што је дијаманат, или римски цеменат, (да је баш то било, нас двоје хоћасмо умножити број историјских несрећних љубавника), али, опет, било је доста муке докле се приволеше да не гледају тако из далека на ту везу. На то их је навело више разлога. Пре свега мој *меморандум* против бећарског стања, који је обухватао пуних осам страна министарске хартије и предат им у три егземплара. А још више Тилина претња да ће се отровати. А највише наше заједничко уверавање, да смо ми кадри ухватити маглу, те се венчати где се намане.

Јер, молим вас, није било никаква ваљана разлога да се стави на супрот нашим, нити икакве озбиљне сметње нашој срећи. Обоје бесмо млади и здрави, а имаћасмо велику имовину — на гомиле новца, како нам се онда чинило. Што се тиче телесних особина Тилиних, она је просто била пуна дражи и чара; а ни у најотменијем друштву не би имали шта замерити мојим зуловићима.

Еле, беше углављено, да ће се трећега дана Божића, год. 18.., Алфред Старлинг, Џентлмен, светом брачном везом сјединити с г-ђицом Матилдом, јединицом г. Стенфоста, краљевског капетана у војеној мрнарици, са станом у вили Снагетестн, у Довру.

Мало историје.

У најранијем своме детињству бејах остао без родитеља, те ми тетак г. Бозер, поста стараоц и управник моје скромне имовине, која је сва била у акцијама разних друштава и предузећа. Теча ме најпре намести код једнога трговца-кројача, а после две године отправи ме у један немачки лицејум, у Бону на Рајни. За тим, одиста с намером да ме сачува од сваке зле притруне, он плати приличну суму компанији Баум, Брем и Бумпјес, немачким трговцима у Финсбури Циркусу у Лондону, да ме приме у своју писарницу, да се под њиховом управом вежбам у трговачком дописивању

и рачунању. Ја сам се вежбао колико сам налазио за нужно, а то је било толико, да су ми плаћени шегрти, калфе и помоћници од свега срца завидели. Мој тетак становаше понајвише у Довру, где је текао силан новац, јер је имао с владом некакве уговоре; знам, између осталога, да је копао некакве рупе у некаквим слојевима креде, па је понова те рупе запуштавао. Теча је био човек, може бити најдостојнији поштовања у читавој Европи, а био је познат у целом Лондону под ласкавим додатком: Бозер „добро одговарајући“, човек „који се прима за коју му драго суму“. Али што му је највише дизало углед то беше његов *аршњак*. Тај пршњак, који је он носио зими и лети, не беше одређене боје — она се колебаше да ли наликује на сјајне љуске сомове или на мрки камен — али, главно је, што тај пршњак даваше течи неисказани израз честитости, тако да кад би он само ушао у коју хоћеш банкарску радњу Ломбард Стрита, чиновници би му сместа издали и највећу суму, било у злату, било у банк-нотама, коју би он заискао.

Теча имађаше обичај да се повуче иза свога чудотворног пршњака, као у неко утврђење, те да вас отуда бомбардује својим неисказаним изразом честитости. Много пута тај је пршњак учинио, да се прихвате нагла решења, да се ублаже расрђени акционари, да се купе прилози за Кафре и Фиџи. Пошто је теча био у вези с мноштвом шпекулативних

друштава и предузећа, с тога је у својој писарници примао много походника. Еле, кад му се пријави неки енжењер или предузимач с каквом великом основом или већ започетим послом, мој штовани теча, пошто се неколико минута посаветује са својим пршњаком, учтиво понуди господина да изађе из писарнице, или да седне те да потпише меницу; и основа или већ започети посао упути се добрим путем чим се теча придружи.

Било је уговорено да ја дођем у Довр уочи Божића, да одседнем код тетка, а сутра дан да одемо обојица на ручак код капетана Стандфеста. Божји дан Тили ће употребити да бира шешире и остало, а теча, капетан и ја, да потписујемо неке нагодбе, тужбе, молбе, признанице и остале исправе, које су у вези са законима и с новцем. А већ — нисте заборавили — да је трећи дан Божића одређен био за венчање.

Разуме се да су се моји одношаји с г.г. Баум, Брем и Бумпјес свршавали на бадњи дан. Тога дана. ја дадох опроштајни доручак мојим друговима шегртима, калфама и помоћницима, у једној гостионици у Њугет-стрит. Опроштај је био дирљив. Ја сам имао срећу да чујем најмање деведесет и седам пута једнодушно и једногласно уверавање, испрекидано помало и плачем, како сам ја „прави, добри дечко“. Гозба би се отегла да другови нису

знали е сам и ја позват на опроштајну част, у четири часа после подне код нашега господара Макса Бумпјеса, најмлађега члана фирме и јединога од њих који је давао ручкове. С тога сам морао одгодити полазак у Довр до вечерњег експрес-воза у 8 часова и 30 минута. Дине код г. Макса био је изврстан и веома весео. Ја оставих господу њихову вину, и имадох управ толико времена да скочим на једну двоколицу те да стигнем на поменути воз, са Лондон Брица.

Ви знате, како брзо пролази време у железници, после добра ручка. Мени се бар учинило да су ме пренели телеграфом, и ако растојање између Лондона и Довра износи неки. 80 миља. То вам кажем пре него што ћу вам испричати „ужасну несрећу“, што ме је задесила на путу. (Опет мало историје). Кад сам био нејако дете, живео сам близу Ашфелда, где сам полазио „малу школу“. Тада сам запатио страшну белест, познату под именом барска болест грофовије Кент. Та је несрећна болест ваљада тињала у мени толико времена, те каквим случајем или утицајем она понова букну, не бих вам умео објснити, али је истина да кад воз стиже у Довр, да сам ја тада био њезина жртва.

Беше ме најпре обузела јежња, па наиђе правилно одмерена дрхтавица, па се појавише наступи жестоке трзавице. У слепим очима било ме је као маљицама, а у глави ме је заглу-

Превући два листа напред
долази страна 60.

в. сп. 68

шивао шум. Крв се у мени побуни, те у мојим жилама настаде као плима и ослека. Моје несрећно тело клаћаше се час на једну, час на другу страну, као трска којом ветар витла. Излазећи из воза, да се хитро не ухватих за раме једнога амалина, био бих се пружио, колико сам дуг и широк, али у исти мах као да се и на амалина пренесе сила што ме беше обузела, те и он и његов фењер почеше се клати...

Верујте да сам ја увек био веома умерен младић, а ни тога дана нисам сувише пио старог рајнског вина, код господара Макса. Због шума у глави, нисам кадар био мислити, а због цвокотања зуби и стога што ми запињаше језик, нисам могао говорити. Рекао сам само да ме је ухватила грозница.

До тога вечера, ја нисам имао прилике да се уверим е су железнички амали нека врста људи без срца, али кад ми помогоше да се попнем на кола, па кад видех једнога, некога дугоњу, како се безобирце према мени смеје и бекељи, и другога, некога малога дебељка с подругљивим изразом, који још надимаше образ језиком, тада сам био на чисто какви су то људи. На моју тражбу да ме покрије, дебељко ме просто пригњави колским покривачима и рече кочијашу да тера ка Марине-Парад. Дакле је знао где станује мој тетак. А кад се кола кренуше, дебељко рече смејући се:

— Богме, тај има шта да вуче!

Је ли мислио да је тим кочијашу велики терет, пошто осим мене беше и пртљаг?

Ђаво би га знао!

Од станице до теткове куће не беше више од 5 минута вожње, али мени се учини вечност. Наступи бејаху ојачали, беху тако силни да сам и ногама и рукама ударао о дуварове фијакера, једном ми стопе дођоше у додир и са стаклима. Силазећи ја испустих на калдрму ситни новац, што га пружих кочијашу, пак се упутих посрћући. Џак, слуга који уживаше највеће поверење течино, отвори ми врата па се загледа у мене с изразом великог чуђења.

— Џаче, ја.. ја.. сам бо.. бо.. лестан, почех.

— Видим, господине, рече момак, осетљивим подругљивим гласом. Честит вам бадњи дан! Не би ли најбоље било да одмах легнете, господине?

— Не, Џаче. Однесите у трпезарију вреле воде и коњака. То ће ми добро чинити. Ко зна! Можда ће ме грозница оставити, рекох ја испрекидано, једнако посрћући по трему.

А хоћете ли веровати да безобразник настави:

— Не, боље ће бити да одмах легнете и да ништа не пијете. Ово су празници, господине, неће вам нико замерити. Та колико је наших вршњака у такоме стању...

— Момче! хтедох да викнем, али у томе тренутку помоли се на врху степеница мој тетак, а иза њега гомила господе и госпођа, међу којима замотрих злаћене коврце моје Тили.

При свем бунилу, ствар ми је била јасна они су се састали код тече, ради једне партије *снаидрагона* *), па чекаху мене да запале препеченицу.

— Алфреде! викну теча иза свога пршњака. Шта је с вама, Алфреде!? Стидите се самога себе!

На Тилину лицу беше исписан ужас.

— Течо! почех ја, усиљавајући се да се одржим у равнотежи. Зар ви... мислите да сам пи... — при тој речи пођем уза степенице, али ми се заплетоше ноге у тепих, те се стровалих наузнак, с ногама у вис.

Зачу се мали врисак и течин глас, који нареди млађима да ме однесу у постељу.

То је одмах било извршено, Ђак и један кракати собни послужитељ узеше ме међу се и однеше у моју ложницу.

Проведох ужасну ноћ, али ми се учини кратка, као што бива у грозници. Сутрадан изјутра слуга ми јави да ме теча чека и да се смеје мојој „болести“. Ја, опет посрћући изађох смишљајући како ћу прекорети домаће због њихова неверовања. Они ме дочекаше подругљивим узвицима и нико ме не понуди да пијем јака чаја с мало коњака. Теча ми стиште руку рекавши да се мој иступ може опростити, јер, најпосле, то бива једном у

*) Снаидрагон, једна смешна игра. У тањир жестоке ракије метну се зрна суха грожђа; ракија се запали, па присутни извлаче прстима зрневље.

години, а млади људи треба да буду млади. Слуге ми честиташе празнике, али им ја не могах одговорити, што они зацело тумачаху као да се стидим.

Одмах после доручка отидох на обалу, да ми се глава мало проветри, али одмах осетих да ми бива горе. Ударао сам о стубове, за које се везују лађе, и мало што не падох у море. Морао сам замолити једнога мрнара да ме отпрати кући. У кући нађох поруку моје веренице да одмах идем у Снагатестн вилу, одакле ћемо заједио у цркву. Није било друге него отидем, и ако у томе маху, сем дрхтавице, цочех осећати болове у свима зглобовима. Чим стигох, Тили ме куцну прстима по глави, рекавши да се нада е се „болест“ неће више повратити. Ја је почех уверавати да сам заиста болестан, а она на то прсну у смех. Ипак ме то њезино понашање већма обрадова, него што ме наљути, јер сам помишљао: пошто им се јутрос не чини да сам болестан, значи да је слабост кратка трајања!

И пођосмо у цркву.

Путем сам се држао како тако, али чим уђосмо у храм, ојача дрхтавица, те најпре гурнух црквењака и неку старицу што је искала милостињу; за тим, како смо прелазили између клупа, оборих низ молитвеника; за тим (сасвим случајно, кунем вам се!) очепих лепу Марију Сентн, рођаку моје веренице, на што Марија врисну а вереница ме погледа успламтелим о-

чима; за тим, нога ми се спотаче, те превалих клупу на моју тапту; најпосле, видећи да не могу остати у цркви, отворих вратаоца између клупа да изађем; али у томе пружим се колико сам дуг и широк и у томе паду притисках црквењака. Он, устајући, у име тутора наложи ми да изађем, што је било сувишно. Сећам се последњих утисака у цркви. Чини ми се да свештеник и певчик поигравају као пламенови на свећама; да натписи и грбови по стенама лете као птице; да се главе правоверних таласају; да се оргуље клањају час лево час десно, те сам очекивао кад ће притиснути или ђачиће, или девојчице из сиротнога дома, наврстане под хором.

Све је то трајало неколико тренутака.

На улици опет се клаћах а крв ми јураше у главу, те ми зујаше у ушима.. Очевидно то беше нервозна грозница, најгоре врсте.

Кад се окуписмо, у доба ручка, за дивно чудо као да се не сећаху шта је било са мном. Ја узех под руку гојазну мистрес Фан Плок де Сендвич, да је одведем у трпезарију. Теча вођаше Тили. У томе наиђе на мене наступ, уздрхтах, ноге ми се заплетоше у чипке с млетачким перлама, што рубљаху хаљину дебеле мистрес, те обоје падосмо, — ја испод ње. Пошто нам помогоше да устанемо, поред свију молаба, мистрес никако да се смири, него остави ручак, седе на кола и врати се у Сендвич. Кад она оде, капетан Стандфест погледа ме тако, као

да ме жељаше попети на мацке и одаламити педесет батина, као што је чинио на лађи с непокорним мрнарима. Једва изговори:

— Ето ти, оде и бисерна гривна моје сироте Тили, — јер, нема сумње, да је то хтела поклонити, ја сам видео кутицу у колима! Е, не, сад, збогом гривна! Одиста стара тврдица неће више ни помислити на то!

За време ручка наступи ојачаше, те најпре просух неколико ложица чорбе по белом застирачу. Item, пролих чашу мадере на загасито плаву хаљину Марије Сентн. Item: сребрном виљушком у мало што не истерах око поручику Лему, официру 54-тога пука, који се налазио у доврској тврдињи. Item: у лудом предузећу да исечем ћурана, ја оборих ту божићну печеницу украшену венцем зелени, на поштовања достојни пршњак мога тече Бозера.

Опет се мир поврати, те кад се донеше посластице, опет наста опћи разговор и веселье, у коме ја нисам могао учествовати, него сам савлађивао дрхтавицу. Неко ми наздрави. Ја устанем, да захвалим и ударим лактом баш под лево око онога који ми је напио, па, тражећи да се вратим у равнотежу, излијем пуну чашу бордо вина на везену кошуљу поручикову. У очајању, ухватим се за чаршав, али длани клизнуше по углачаној махагонској дасци те оборих све — посуђе, чаше, оканице, посластице. И сваки доби свој део. Поручику допадоше сре-

брна клештанца, (којима се ораси разбијаху) у врх носа, а течина глава овенча се класичким начином лешницима и грожђем...

Сутра дан мени се учини да бледо децембарско сунце сија само над рушевинама свега светскога реда. Колико ми је могуће скупити успомене из оног црног доба, чини ми се да ми ипак беху опроштена сва недела, али не зато што је ко веровао да сам збиља болестан, него с тога што се то понашање могло опростити „једном у години“.

Отидох с течом у Снагатестн вилу, где затекосмо с капетаном неке судске људе. Пред њима беше читава изложба кутијца, пантљичица, плава печатна воска, министарске хартије и пергамента. Седајући, теча Бозер узе свој поштовања достојан израз већма него икад. И ја седох. Нисам разумео шта говоре, а и говорили су лагано. Најзад, поднесоше ми неку хартију да потпишем. Дотле сам гледао и један велики, чисти лист, што се обрташе у ковитлац на сред зеленога застола, а тад ми се учини да, на хартији коју ми поднесоше, кукаста слова беже у бесној трци. Скупих сву снагу да савладам дрхтање, угризох се за усну, ослоних се јако на леви длан, укочањих врат да ми глава не дршће, задржах дихање, згрчих ножне прсте у ципелама и — покушах да се потпишем. Али ужасно гушчије перо заигра у руци, па клизну на лево, на десно, па забоде оба врха у хартију. Мастих се за мастионик, да га при-

вучем, али он се изврну, те се зацрнише крмаче не само по свима важним исправама, него и по освећеном пршњаку тече Бозера...

— Доста је већ! Издера се капетан Стандфест, шчепавши ме за гушу и гурајући ме. Напоље неваљалче! Излазите из моје куће!

Отевши се из капетанових шака, ја пођох у дворницу, где сам знао да је Тили с другарицама.

— Тили, моја обожбвана Тили! викнух плачним гласом.

— Господине, — дочека ме девојка хладно, није потреба, господине, да објашњујете шта је с вама. Видим, колико је доста, а и чула сам колико је доста. Алфреде Старлинже, знајте да бих се радије назвала женом последњег простака, који зарађује свој хлеб у зној у свога лица, него ли жена једнога пијанице и развратника! Одлазите, господине, и стидите се, ако вам је преостало још које човечије осећање. Одселе, ја вас више не познајем. Робе својих страсти, збогом за свагда!

Тили побегне из дворнице и ја чух како зајеца у својој собици.

Дакле, не само што ме је тетак иза својега страховитог пршњака искључио наследства, него ме капетан и Тили истераше испред својих очију за свагда!

За свагда!

Одвукох се до станице и уђох у воз, који полажаше у Лондон.

Ни о чем нисам могао мислити.

У сумрак тога страшнога дана ја лутах по Сохо-скверу, где су ме, случајно, ноге нанеле.

У томе крају има једно прљаво мало двориште и у њему зграда. Здање се зове, мислим Бетменс билдингс. Цвококућ зубма, ја се уставих на ћошку. У тај мах мину неки центлмен који за седам осмина изгледаше војени човек, а за једну осмину грађанин. Беше то старчић седе косе и золуфа, нажуте коже, али кочоперан и добро сразмерен. Одмах сам познао да не припада коњици, јер немаше бркова. По његовој униформи пак није се могло познати којега је „рода оружја". Његов некада плави шињел, беше толико излињао, да немаше готово никакве боје. На грудима му вишаше сребрна медаља, обешена о отрцану пантљику. Око качкете било је више разнобојних гајтана, који састављају кићанку. На рукавима имао је више низова ширита. На црвеној јаци беше извежен лав, а на раменима бејаше пар позлаћених еполета, који личаху на два низа зуби у излогу каквог зубног лекара. Најзад, под пазухом ношаше бамбуску палицу.

Хотијући да га мимоиђем, ја посрнем на њега.

Чича ме задржи и запита весело:

— Та како је, како, пријатељу?

— Јадније се не може; одговорих.

— То је којешта, мој јуначки друже, вели чича тапшући ме по рамену. Хајде да попије-

мо чашу пива, или ракије, за срећна празника. Хајде, хајд, узећемо мало и мезе, Ви сте скитница. Ништа зато, и ја сам такав. Ма, Бога ти, збиља, ви канда... а нема сумње, ви сте Сифов брат. Ај, ај, ви сте Сифов брат, потврди он узевши ме под руку и вукући ме у мрачну, прљаву крчмицу.

На преворницама вишаху два уоквирена цимера. На једноме беше насликан официр, претоварен сребрним ширитом, а на другом тобџија с високом капом, — обе слике измрљане. Више врата беше оглас, из кога летимице разабрах, да „Веома Поштовано Друштво Источне Индије“ тражи жустре младиће добровољце за пешадију, коњицу и топништво. Ко жели, нека се обрати нареднику I-ве класе Шитнеу, који се, у свако доба, може наћи у писарници Хајленд Ладе, или у згради Бетменс Билдингс.

Чича ме угура у крчму и устави код тезге иштући бокал пива и мезе.

— Дакле тако, ви сте брат Сифов?

— Не-не,не, почех ја.

— Ама, ви личите један на другога као два ока у једној глави! У осталом све једно! Сиф је сад срећан човек. Он је изашао из наше службе, па је ступио у војску краља од Ондина. И, шта мислите пријатељу, Сиф је данас маршал у ондијској војсци! Јес, Бога ми, прави правцати маршал. Ја вам то кажем! Ја сам га више пута виђао како седи на белу

слону, с дворожним шеширом и перјаницом, с бисерним еполетама, у пратњи двадесет црнаца, — једни терају мухе око њега, а други отварају флаше содне воде, јер се Сиф навикао да меша ту воду с најбољом ракијом. А Сифа не би никад постигла та срећа, да се није, случајно, са мном срео, сасвим случајно, когод ви сада, у овој истој крчми...

Сувишно је да вам понављам даље причање и разговор наредника Шитнеја, довољно је да вам кажем, да сам, после једнога часа, примио од њега *фатални шилинг.**)

Није се, ваљда, никад у Енглеској десило, да имућан младић, који није извршио никакав преступ, ступи као добровољац у индиску војску, али ја сам био очајан.

Кад ме одведоше пред судију, да се утврди моје порекло и поданство, као неким чудом, остави ме грозница. После, кад ме је лекар прегледао, ја стајах право укрућен, као сливен. Довољно би било да сам рекао неколико речи, па да ме пусте, (јер, најзад, лако би се уверили о истинитости мога положаја), али помисао како су моји, па и Тили, тумачили моју болест, учини да се слепо предам своме злом удесу.

Тек што бејах с осталим младим војницима стигао у Брентвуд, где беше војени депо В. И. Друштва Источне Индије, наступи моје

*) Капара добровољцу, који се уписује у војену скужбу. Ко је, пред сведоцима, примио тај новац од наредника, тај се више не може одрећи.

грознице повратише се двоструком снагом. Пошто бејах рекао да имам особиту наклоност музици, уврстише ме међу музиканте пука; али не само што ми у наступима не беше могуће држати инструменат, него, у првој прилици, учиних да и мојим најближим друговима њихови поиспадају из руку. Услед тога ставише ме у чету најнеотесанијих војника, те су ме наредници, свакога тренутка, ударали, јер нисам кадар био да научим ни прва вежбања, (тако звани гушчији корак), при коме сам држао tempo на свој начин). Лекари никако да признаду да сам болестан, а најстарији наредник још написа извештај старешинама, у коме јави да сам ја лажа и ленивац. Моји другови не само што ме не жаљаху, но ме презираху, и дадоше ми надимак „дрхтало". А што је најчудноватије, у мојом врелој и збуњеној глави ни једном се не појави мисао да се откупим, и ако сам у свако доба могао набавити новца.

Не разумем како су могли послати у Индију војника као што бејах ја, тек ја отпутовах тамо са седам или осам стотина другова. Моја војена каријера на Истоку сврши се баш славно. Чим стигосмо у Бомбај, јевропски пук, којему ја припадах, отиде на север, ка Сителцу, где бејаше у јеку рат са Сиксима. У томе рату тако славном за нашу отаџбину ја сам заиста имао мало удела. Презрен као слаботиња, бих стављен међу чуваре пртљага. Једне ноћи, после веома дугог марша, у коме сам нај-

више дрхтао, урођеници лопови нападоше наше чуварско одељење с јединим намером да нас опљачкају. Ништа не би било лакше до растерати те лопуже. Као дете и као младић ја сам увек био даста храбар. Верујте ни у тој прилици ја не бих дао маха ногама, да ме моја несрећна болест не обузе, те испустив пушку, као и фишеклију, саме ме ноге однеше неколико миља преко једне пусте равнице. Моји другови говораху да ће ме власт стрељати, или најмање ишибати, чим стигнемо у пук, али, срећом, те казне не постајаху у војсци В. П. Друштва Источне Иандије. Вргоше ме у једну гадну тамницу, коју су звали „кућа за поправљање," где су ме једино хранили чорбом од пиринца. Најзад, отправише ме у Бомбај да ми суди ратни савет. Пресуда је гласила да будем јавно истеран из свога пука, као кукавица. Да, ја, син једнога центлмена, власник једне између понајлепших имовина, ја доживех срамоту да ми отпарају јаку с униформе и уз свирку рог-марша да ме бешчасно истерају из војске В. П. Друштва Источне Индије.

Не бих вам умео испричати како сам допро до Енглеске, јесам ли имао кабину на лађи, јесам ли је платио или несам, и уопће јесам ли платио подвоз, или сам га одрадио као мрнар. Чега се добро сећам, то је, да се лађа разбила близу гребена Добре Наде. Срећом, не бејаше ни најмање опасности, јер лађа имаше

мноштво чамаца. Кад су мрнари чамце спуштали, ја сам тако дрхтао, да су ме путници и мрнари с презрењем и немилостиво одгуривали, свакога пута, кад сам се примицао да се укрцам. Најзад ме у једноме чамцу одвукоше самца

Пут од Добре Наде до Плимеса наставих већом лађом, која се, због узбурканог мора, веома љуљаше. И једва већ стигох у Енглеску.

Чим се одморих, отправих мноштво писама сродницима, пријатељима, а особито дирљиво Матилди и течи. Дуго сам чекао одговоре, али једини што примих, беше од течина пословође, који ми писаше да се све моје шкработине налазе у рукама особа, којима сам их упутио, али да нико не води рачуна о њима. До душе, вратише ми моју имовину до последње паре, али се уверих да сам је добар део упропастио коцкањем. Збиља, нисам вам ни напоменуо да ме у то време беше обузела страст за коцкањем. Волео сам све игре, а највише билијар. А како сам играо билијара? Никад не ударих кејом, а да не бупнем и свога супарника, или маргера, или кога гледаоца, или да не разбијем огледало, или, у најмању руку, да не отправим куглу кроз прозор. И тако, можете замислити, шта ме је стао билијар.

Једнога дана уђем код некога јувелира у Реген-стриту, да купим кључић за часовник. Тада сам носио прости сребрни часовник, јер бејах изгубио златни, не знам како, одиста у

грозници. Беше хладно и ја имађах зимњи капут, широких рукава. Докле јувелир тражаше кључић, наиђе мој ђаволски наступ, те стадох поигравти како одавно нисам. Ја се наслоних на тезгу, да не паднем, али, на мој велики ужас, претури се излошчић с бисером, те се зрневље просу по поду, а неколико их, (о јада!) упаде у рукаве, у шпагове, па чак и у чизме. Не размишљајући, ја нагох да бежим, али ме ухватише пред вратима и одвукоше у полицију.

Из полиције одведоше ме пред судију, који, пошто ме часком саслуша, нареди да ме одведу у тамницу. Ту сам дуго чамао, докле време не донесе да ме изведу пред поротни суд, где ми је суђено било ради покушаја крађе, у вредности од хиљаду и пег стотина фунти стерлинга. Све је сведочило против мене. Мој адвокат не нађе умесније одбране до објашњујући мој тобожњи покушај као појаву клептоманије, али мој теча Бозер, који нарочито дође из Довра, толико ме теређаше разним оптужбама, да су судије на чисто биле с мојим карактером. И тако, ја, прав, али најнесрећнији младић на земљи, бејах осуђен на седам година робије. Живо се сећам грознога призора. Дршћући у оптуженичкој клупи, ја гледах судије, поротнике, тужиоца, течу и публику на галерији, и на свачијем лицу читах задовољство што је неваљалца постигла заслужена казна. Глава да ми прсне, мозак ми

узаврео. У томе се пробудих и видех да незгодно лежим у вагону првог места железнице која путоваше к Довру. Све је у вагону одскакивало. Гас се мућкаше у лампама, моји се сапутници клаћаху, у мрежама више нас, кишобрани и штапови удараху један о други. Воз је јурио свом брзином, те мој грозни сан беше посредица незгодног лежања, а још више необичног труцкања. Седајући протрљах очи и осетих се неисказано олакшан, али сам се морао чврсто ухватити рукама за наслон, тако се вагон тресао. Мислећи о својим страшним сновима, зауставих се на ономе призору кад су ме као добровољца извели пред судију, па онда пред лекара, дакле на једине моменте кад нисам дрхтао, и досетих се, да је то баш онда било кад се воз неколико минута уставио у Тембриц Уелсу. Хвала, дакле, нека је Богу, кад то само беше сан.

Воз успори и до мало кондуктер отвори врата вичући: До...вр!

— Ово је било да човек полуди, рече једна стара госпођа, која сеђаше према мени.

— Заиста, госпођо, труцкање је било необично за време целога пута. Ја сам више но једном помислио да ће кола искочити. Мора да није све у реду. ...Добар вече, господине, обрати се мени кондуктер, који ме познаваше. Честитам бадњи дан и Божић. Без сумње, вама ће требати фијакер, да вас одвезе у Снагатестн вилу. Ај, момче, дозва он кочијаша.

Кола одмах дођоше и ја одјурих стану мога тече. Ја издашно платих кочијаша али овога пута новац се не просу из моје руке. Џак ме заиста дочека на вратима, али сасвим учтиво понудивши ме да попијем што топло пре него уђем у дворницу, где ме, вели, очекује друштво. Ја захвалих Џаку на пажњи. али журно уђем у дворницу, где ме моја Тили дочека с раширеним рукама, а теча Бозер с раскопчаним пршњаком. Одмах се започе снапдрагон партија, у којој и ја учествовах, чувајући да се не опечем сувише. Сутрадан ручасмо сви заједно у најлепшем расположењу. Ја сам вешто исекао ћурана. Прекосутрадан, кад сам потписивао исправе, пословођа мога тече похвали правилност и лепоту мога рукописа. А 27-ог децембра 1846. године, ја се венчах са својом обожаваном Тили и кад бејах у највећем заносу, онда се баш понова пробудих у соби с прегратком ове ојађеле сеновите куће.

Јер обожавана Тили, теча Бозер, капетан Стандфест, капетаница , лепа Марија Сентн, мистрес фан Плук, поручик, Џак... све еу то сенке.

Само ја и дух грознице, који се настанио у соби с прегратком, ми смо јава.

ДУХ СОБЕ С ОРМАНИМА

— Хола, мистер Бивере, ваш је ред! Тим мрнарским позивом изазвах ја поштованог поморског капетана, који с места изађе из свога замишљеног „ранча“, готов да изврши своју дужност,

— Пошто је мој „*кварат*“,*) ево ме, рече г. Бивер.

Његов пријатељ, Џак Гвернер, погледа најпре мене, па обрати поглед пун дивљења на њега, као да му очима напред честиташе успех. Узгред да кажем, Џак Гвернер, ваљда због мрнарске расејаности, којој је био подложан, често обухваташе струк моје сестре. А, може бити, то беше просто његова стара мрнарска навика, да се увек придржава за нешто.

Г. Бивер поче:

„Моје причање неће бити дуго. Ви ћете дозволити да почнем синоћним вечером, управо оним тренутком кад се разиђосмо. Сви ви, чланови овог поштоваког друштва, синоћ, полазећи у своје собе, лепо запалисте свак своју свећу. То није ништа чудно, рећи ћете, то ми сваког вечера чинимо. Јест, али ја се чудим

*) Четврт часа, што га поморски часник мора провести на мостини („понту“) кад дође његов ред да стражари.

како нико од вас није приметио да ја свакога вечера лежем без свеће; сем тога, што не знате, то је, да ја не ноћивам у одређеној ми соби, него легнем у мраку, где ми се намане, у овој сеновитој кући.

Већ видим да вам је чудан овај почетак моје историје. Али је такође веома чудновато, а, у исто време, сасвим истинито, да ми сами поглед на запаљену свећу у руци некога од вас проузрокује ружне снове. То је факт, госпође и господо, а ви се можете смејати колико вам је воља. Факт је такође, да дух који ми се јавља већ од више година, и који ми се јавио и прошле ноћи у овој сеновитој кући, да ми се увек приказује у облику свеће са светњаком. А бојим се да ћу га у томе облику виђати све док и сам не постанем дух.

Ето, што ми се често привиђа. Лепше би било да ми се место тога приказује, рецимо, каква лепа женска, или рудник злата, подрум пун добра вина, или нешто налик. Али, оно што јест, ја не могу изменити а вама ћу бити искрено захвалан, ако ми не замерите због невештине у причању, или чега другог.

Ја нисам учио више науке, али смем тврдити, да сваки човек, који је мучен ма каквим привиђењем, плаши се свега онога, што га на привиђење подсећа; с тога, госпође и господе, већ је протекла половина мога века од кад ја мрзим свеће и светњаке, а и у овоме тренутку то осећање у мени превлађује.

Није лепо што то признајем, пре него што изнесем потанкости, али надам се, да, пошто чујете моју историју, не ћете мислити е сам страшљивац, те ћете, бар у томе видети смелости, што отворено признајем ствари које ми мало служе на част.

Чујте, дакле, потанкости, које ћу вам испричати најјасније што умем.

Ја сам нејак ступио у мрнарску службу, — од прилике био сам толико одрастао, колик је сад мој штап. Значи ипак да сам добро употребио своје време, кад у двадесет петој години постадох поткапетан. Молим вас да ми не замерате ако не будем тачан у нечему, — јер ме памћење не служи најбоље што се тиче датума, имена, бројева, места и ствари томе сличних, — али за догађаје које сам науман да вам изнесем, ја вам јамчим да ће бити потпуни, јер су они дубоко упечаћени у мојој памети. И овога тренутка они су ми тако јасни, као и онда кад су се збили, и ако пре тога и после тога, многи догађаји минуше, не остављајући трага у мојој свести.

Године 1818, или 1819, у овоме делу света владаше мир, али у ономе делу, преко Океана, на старом бајном земљишту, на шпанском континенту, (како га ми поморци зовемо), вођаше се жесток рат. Већ неколико година пре, јужна Америка беше устала против својих старих господара Шпањаца. Много се крви беше пролило с обе стране, али, најзад, устаници надјачаше, јер су имали за вођу

чувеног генерала Боливара. Доста Енглеза и Ираца, имајући наклоности ка ратовању, а немајући другог посла, придружише се ген. Боливару. Више наших трговаца, под изговором да снабдевају устанике, отправљаху своју трговину преко Океана. Разуме се да је било много опасности у таким предузећима, али кад би једно успело, оно накнађиваше два неуспеха, У осталом, то је трговинско начело, које се свуда срета, — бар докле сам ја допро.

Међу Енглезима, који учествоваху у тој војни био је и ваш понизни слуга, који вам ово прича, али његов удео беше мали. У оно време, ја сам био поткапетан на једној лађи, која припадаше некој трговачкој кући лондонској; та је кућа највише трговала с најудаљенијим и најмање познатим крајевима света. Поменуте године, та трговачка кућа натовари лађу барутом за устанике. Кад разапнемо једра нико није знао куд пловимо, сем капетана који канда је мало марио. Не бих вам умео казати колико је буради барута било на лађи, знам само да другога товара не беше. Лађа је носила име: „*Добра Намера*“. Чудно име, рећи ћете: за лађу која је ношаше барут устаницима. И нама је та супротност давала предмета за смех. То напомињем не би ли се и ви насмејали, али видим, госпође и господо, да сам промашио циљ.

Добра Намера беше сва трула и расклимана, — најгора лађа на којој сам икад пло-

вио. Захватала је око двеста четрдесет тона, а било је на њој осам мрнара, премда би их требало још толико, па да се могло маневрирати како ваља. Како пак једнако бесмо у двострукој опасности, или да ћемо потонунити или прснути, да нам се то накнади, били смо обилато плаћени. Али, с друге стране, бејасмо незадовољни због стеге, која нам се беше наметнула: пушити се само могло у извесно време и уз стотину предохрана; са запаљеним фењерима није се такође смело служити као иначе.

И, као што обично бива, да онај који сам нешто препоручује збором не потврђује твором, капетан се не држаше правилника, који је створио. Капетан са запаљеном свећом силажаше под кров, кад би ишао да прегледа товар, или кад би ушао у своју кабину, да проучава карте. Свећа капетанова беше најпростије врсте, углављена у неки стари, гадни светњак, са кога на местима, беше отпала боја, те се видела тенеђка. Било би приличније да се наш старешина служио лампом, или фењером, али као да он много држаше на свој светњак. И то је онај стари светњак, госпође и господо, што ми од онда никако не избија из памети. То је, заиста, смешно, и право има мис Билинда што се сад смеје.

Ми смо пловили ка западно-индијским острвима, а кад њих угледасмо, скренусмо са свим на југ. Тако је трајало докле стражар са катарке не јави да смо близу копна. То

беше обала јужне Америке. Дотле смо срећно путовали. Не бејасмо изгубили ни парче конопа, а мрнари не бејаху сустали радећи око шмркова, као што сам ја слутио. Ретко је кад дотле *Добра Намера* имала тако погодно време.

Капетан сађе у своју кабину, да проучи карте и да прочита примљене наредбе, па се врати и нареди крманошу да скреће на исток.

Заборавио сам с које тачке земљ. ширине и дужине скренусмо, али чега се добро опомињем, то је, да беше ноћ кад стигосмо на доглед обале. Често смо мерили дубину и видесмо да до дна има иет до шест сежања. Ја сам оштро мотрио на правац пловидбе, јер нико од нас не беше вешт струјама у томе крају. Чудило нас је што капетан не нареди да се спусти котва. Најзад, ја га запитах, а он одговори да би пре морао истаћи фефер на средњој котарци, али да очекује неки знак с обале. Сви упресмо погледе ка копну, али никаква знака не беше. Море је било тихо, звезде су сијале, а ветрић на махове дуваше с обале. Тако чамасмо, мислим, два три часа, држећи се већма запада. У неко доба, место очекиваног знака, угледасмо чамац који се отисну од обале и упути к нама.

Кад се чамац приближи, видесмо да су у њему само два веслара.

На наше: „ко сте“? неко одговори: „пријатељи“ и зовну капетана по имену.

Пустисмо их на кров. Један беше Ирац, а други урођеник, кафене боје, ,који једва на-

туцаше енглески. Ирац предаде неко писамце капетану. Капетан, пошто га прочита, даде га мени. Неке устаничке вође јављаху нам, да се нипошто не примичемо тој обали, јер је место непоуздано; ту су, дан пре, похватали неке непријатељске (тј. пређашње владе) шпијоне, и стрељали их;. него да отпловимо другој страни а тога ради шаљу нам свога крманоша.

Ирац се врати, а ми, без имало колебања, предадосмо управу крме крманошу урођенику. Он окрете ка ширини, где осталосмо до сутра дан до подне. Тек после подне изменисмо правац и око поноћи стигосмо ка намереној обали.

Мулат беше ситан, окошт човек, одвратналица н понашања, који, после сваке речи, псоваше енглески, ужасним изговором. Он је тако дрско и пакосно поступао с мрнарима, да би га они, можда, и уморе бацили, да не беше капетана и мене. Пошто су га вође одабрале, ми смо га морали трпити, а, сем тога, без њега не бисмо знали правога пута.

Али, поред све моје добре воље, ја се први с њим дохватих. Он је хтео да сађе под кров са запаљеном лушом, што му ја забраних, Дрски мулат ипак хтеде да уђе, а ја га одгурнух. Није ми била намера да се а чим својом снагом, ипак мулат паде, па онда живо уста и замахну ножем. Ја му га, такође, хитро истргох из руке и бацих у море, а неваљалцу опалих шамар. Мулат ме крвнички погледа и од-

маче се, Наравно, у оном тренутку, мало ми беше до његова погледа, али сам га се после дуго сећао.

Ми се примакосмо обали између 11 час. и поноћи, баш кад ветар утоли, те спустисмо котву. Беше помрчина као тесто, и око нас владаше гробна тишина. Капетан је стајао на мостини с двојицом најбољих мрнара: остали бејаху где који, а мулат лежаше на узвишици до крме, савијен као змија. Пошто мој ред стражарења беше тек у зору, ја сам могао сићи у кабину, да се људски одмирим, али ми се све нешто слутило, те се наслоним на крову, не би ли мало заспао, а, у исто време, да будем на опрези.

Последње чега се сећам беше, да ми капетан пришапта, како ни он није задовољан, те иде у кабину, да понова проучи наредбе. То је последња ствар које се опомињем, пре него што ме споро, тешко и правилно кретање старе лађе, која се примицаше обали, не успава.

Разбуди ме неки тутањ на крми, и у трен неко ми запуши уста, а више њих везаше ме. Лађа беше у рукама Шпањолаца, којих је било мноштво. Лепо зачух како једно тело паде у море, за тим, друго, па треће, тако њих шест. Видех капетана где се промоли истпод капоте са степеница, а у који мах се промоли, у онај мах разбојници га изрешеташе ножевима и бацише преко бочине. Сви, дакле, осим мене беху

поубијани. Нисам се могао домислити зашто мене јединога штеде, докле се нада ме не наклони онај гадни мулат, с фењером у руци; он ме гледаше нетренимице неколико тренутака, као да се жељаше уверити јесам ли баш ја. На његовом одвратном лицу беше сатански осмејак, и он одмахну главом, као да говораше: „ти ли си онај што ме ошамари! Чекај, вратићути ја мило за драго.“

Био сам тако чврсто везан, да се нисам могао ни мрднути, ни речи проговорити, само сам гледао шта раде Шпањолци. Они удешаваху како ће прекрцати товар с *Добре Намере*. Након четврт часа зачух шум весала. То суодиста превозили први део барута. Видех и катарке њихове лађе, која беше близу. Сви, осим мулата, живо работаху. Он је често долазио да ме посматра са својим сатанским изразом. Ја сам довољно стар, те ме није стид признати да ми је тај ђаволски човек задавао велик страх

Очевидна је ствар да крманош беше у служби Шпањолаца, па се некако увукао међу устанике и знао њихове тајне, те на време известио своје господаре о доласку наше лађе. И тако ми главом платисмо нашу неопрезност и лаковерност. Све је то било јасно, али шта је мислио са мном злосрећни пилот?

Кад зора засвити, ја лежах сасвим изнемогао. Велики део барута већ беше на њиховој лађи, те се они спремаху да побегну пре дана.

Ја сам се био предао својој судбини и очекивао најгоре што се замислити може.

Части ми моје, и сама ме језа обузима, сећајући се шта сам очекивао!

Сви Шпањолци отидоше, сем мулата и још двојице. Они ме снесоше у најдубљи део лађе, па, положивши ме, учврстише везе, тако да ћу се једва моћи окренути с бока на бок. Помоћници отидоше. Обојица бејаху трештени пијани, само мулат беше потпуно трезан. И он пође за њима.

Оставши сам у помрчини, срце ми се трзало у грудима. После неколико минута, крманош се врати, носећи у једној руци читаву запаљену свећу, а у другој свердао и припалу, каква се употребљава при минама. Познадох капетанов светњак. Он га положи испод бока лађина, од прилике лакат далеко од мога лица. Кад ми се очи навикоше на слабу светлост, ја видех око себе десетак буради барута. Одмах сам погодио његову паклену намеру, те ме обузе дрхтање и свега ме проби хладан зној. Мулат се примаче бурету, које беше према свећи, па поче вртети свердлом. Кад барут прокуља кроз рупу, он дочека дланом, те брзо запуши рупу крајем оне припале, а њу посу барутом, па други крај обави око средине свеће. За тим пажљиво прегледа везе на мени, па се нагну и прошапта: „Ето, чекај докле не одлетиш у ваздух заједно с лађом!“

И он истрча на кров. Зачух како затвара улазак. По дну врата оста мала раселина, кроз коју допираху сунчани зраци. Још се чуо шум весала, па онда се све утиша.

Ја управих поглед на свећу. Она је цела од прилике, могла трајати шест до седам часова, а до припале једва око два.

Лежах, дакле, везан, непомичан, запушених уста, да мерим трајање свога живота по трајању једнога дела свеће! Сам, на мору, намењен ужасној смрти, очекујући кобни тренутак, који се нагло примицао, а да не могу ни јаукнути, а камо ли звати у помоћ! Заиста, и данас се чудим, како нисам умро од ужаса пре него што је протекло и пола часа.

Не бих вам умео казати колико сам времена био при чистој свести, пошто се одмаче последњи чамац, који је однео мога крвника. Донекле могу се сетити свега шта сам мислио, али после неке границе, све се збрка у моме мозгу!

Кад ме зликовци оставише, ја почех да радим оно што би и сваки други на моме месту, т. ј. почех мрлати собом, не бих ли ослободио руке, али сав успех тога беше да се исекох коноцима. Још мањег изгледа беше да ослободим ноге. У томе напрезању мало што се не угуших, те ми не оста друго до да се смирим, докле ми се дах не поврати. Моје у с п л а м т е л е о ч и остадоше упрте на свећу. На један мах, сетих се, да бих могао покушати да угасим свећу, дувајући кроз нос, пошто (нисте заборавили) ми уста бејаху запушена. Али свећа беше сувише високо, а да бих то могао учинити. Ипак дувах, докле

се не уверих да и то беше само празно надање. И опет се смирих, једнако гледајући у свећу, а чинило ми се, да и она мене гледа.

Ја осећах како поступно губим свест. Пламен расташе, а растојање између припале и њега. (дужина мојега живота!) постајаше мање и мање. Кроз бунило ипак прорачунах да ћу живети још час и по. Само час и по! Бејаше ли прилика да би, за то време, каква лађа могла стићи у помоћ? Је ли најближа обала у рукама наших савезника или непријатеља? Могах ли се тешити да ће становници отправити какву извидницу, из простог разлога што се страна лађа налази у њиховим водама? А, најпосле, што је најпретежније, хоће ли та извидница стићи на време да ме спасе.

Сунце још не бејаше одскочило, као што сам се могао уверити гледајући на пукотину. У близини одиста не беше никаква села, јер се не сећах да смо опазили ма какве светлости. Такође не бејаше ни мало ветра, а да би могао нанети неку страну лађу. Да ми преостајаше бар шест часова живота, онда бих се могао надати е ће ипак случај помоћи, али за час и по не може ни случај. Шта кажем, час и по, кад је већ протекла једна четврт! Зар у то рано доба, на томе пустоме месту, у тој гробној тишини, да стигне помоћ?.

У тренутку кад то помислих, скупих сву снагу да раскинем конопе, и опет се јаче израњавих.

Почнем ослушкивати. Никакав звук не допре ми до ушију, сем што се риба праћкала по тихој површини и што су крцкала остарела ребра *Добре Намере*, која се истиха њихаше на води.

Пламен свеће беше приметно већи; стењ беше поцрнио, те узео облик печурке. Нема сумње, пашће варница, барут ће планути и свеће отићи у прсак, пре времена. Дакле, прилика је да ћу живети још само десет минута! Та помисао доведе ме до лудила. Наметаху ми се разне мисли, једна црња од друге. Је ли тешка така смрт? Не може бити, пошто је и сувише прека. Али тек каква је? Осетићеш силну ломњаву, — или, не, не ћеш осетити ништа, твоје ће се тело, у једно магновење, распрштити у хиљаде делића!..

Те, и мноштво таких мисли лећаху ми кроз мозак, а ни једна се не заустави. Најзад, ја почех бунцати.

Кад се повратих на своје мисли, или кад се оне повратише, пламен бејаше страшно велики, из њега кињаше дим. Језичац стења, сав црвен, нагнуо се беше. Сад ће планути. Очајање и ужас скренуше моје мисли на прави пут, на једини што ми преостајаше — почех се молити Богу, немо, али из дубине душе. Али на ономе злосретном пламену као да сагоре и моја молитва. Рвао сам се сам собом, да свратим поглед с пламена на другу, утешнију светлост, што допираше кроз пукотину. То покушах је-

дном, другом, па се и тога отканих. Покушах да затворим очи и то ми пође за руком. „Боже, сачувај ми мајку и сестру Лизу, а мени опрости грехове“. Толико сам могао изрећи затворених очију, па се опет отворише. Тада ми се учини да се пламен ковитла, и да захвата све шире кругове. Опет се онесвестих.

Кад поновa дођох себи, учини ми се да влада већа тишина, да се ни лађа не љуља, да су неосетљиве капље хладнога зноја по моме лицу, да ми је глава без мисли да је срце престало куцати, — да је свега нестало сем црвенкастога пламена и његове црнкасте срчанице. Пламен се наду, устрепта, пови се на једну страну и варница паде, али се у кружићу светњака одмах угаси.

И ја се почех смејати. Да, ја се смејах што се варница одмах угасила, ја бих се био смејао грохотом да су ми уста била слободна, а тако, од напрезања, груди ми се уздрхташе, те ми крв појури у главу и умал се не угуших не могавши повратити дихање. И ја бејах још толико свестан да разумем е је тај наступ смеха у оном ужасном положају почетак лудила. И имао сам још толико присебности да зауставим свој разум, пре него што побегне, као што бежи бесан коњ кад отргне узду.

Пожелех још једаред да се окрепим дневним виделом, те покушах да окренем поглед, али узалуд. Пламен пленьаше моје очи таком силином, да ми се требало борити. Борба коју

сам издржао да одвојим очи од свеће и да их управим пукотини, сасвим ме изнури без успеха. Ја их нисам могао ни одвојити, ни заклопити.

Пламен понова поче расти. Дужина између њега и припале беше се свела на један палац. Колико ми, дакле, времена још остаје? Ваљда три четврти часа? Или по часа? Или двадесет минута? Палац свеће не може трајати више од двадесет минута. Помисао да душа и тело једнога човека не могу бити у заједници више него колико устраје палац свеће, зар то није чудно! То заиста заслужује да испричам матери кад се вратим кући, никакав догађај из мојих путовања неће је већма зачудити. И опет се почех смејати у соби, — дрхтао сам, давио се, све дотле, док пламен не сину јаче, а онда се претворих у громаду леда.

Тада ми се утворише: мати и сестра. Ја их видех као сад вас. Сестра Лиза беше весела као увек и смејаше се на мене. Смејаше се! А зашто не? Ко може осудити Лизу што мишљаше да ја лежим пијан у подруму, опкољен бурадма пива!? До мало Лиза удари у плач и стаде ломити руке, зовући ме у помоћ. Њезини узвици биваху све слабији, баш као оно ударање весала, кад моји крвници побегоше. Гле сад! Лиза ишчезе у пламену, који ненадно букну! Не, није то пламен природни, него нека чудна светлост која излази из прстију моје матере. Ено, она плете, али без

игала, плете прстима, из којих млазе светли зраци. Њезино лице обрубљено је пламеним витицама. Она седи у својој старој наслоњачи, а иза леђа јој висе руке онога гаднога мулата, а из њих се просипа пушчани прах. Па онда неста матере и столице, само оста црвено и сјајно лице мулатово, које се заокружи као сунце, а око њега се створи видна атмосфера; оно се поче обртати око себе страховитом брзином, а у томе обртању постајаше све мање и мање, док се не сведе у једну тачкицу, која се најпосле загна к мени и удари ме посред чела. И онда све ишчезну, — мене нестаде.

Шта се после тога десило, госпође и господо, ја не знам.

Пробудих се у доброј постељи, и видех два крупна, неотесана човека као што сам ја, који сеђаху са страна мога узглавља. Чело мојих ногу стајаше неки центлмен и посматраше ме. Било је око седам часова изјутра.

Моје спавање (ако се тако може назвати) трајало је више од осам месеци.

Ја сам се налазио међу својим земљацима на острву Тринидад. Она двојица беху мрнари, добровољни болничари, а центлмен беше лекар.

Шта је све са мном било за осам месеци, није ми било могуће дознати.

Још два месеца протекоше докле се лекар приволи да ми понешто исприча.

Добра Намера, као што сам и замишљао, налазаше се близу једног пустог жала, те су

Шпањолци били сигурни да могу без опасности извршити свој наум, под заштитом ноћи.

Помоћ ми не дође с обале, већ са широкога мора.. Нека американска лађа, око грануће сунца, беше угледала *Добру Намеру*. Пошто је на мору била мртва тишина, капетан американац, немајући другог посла, ста се домишљати зашто ли се лађа „усидрила“ где јој није место. С тога он отправи чамцем поткапетана, да извиди, па да му донесе извештај. Поткапетан и његови људи, обилазећи пусти кров, угледаше пукотину под затвором. У томе тренутку пламен само што не обузе припалу. Срећом тај поткапетан беше присебан и одрешит човек те одмах пресече припалу, иначе отидоше и они са мном у ваздух...

Несам дознао шта је било с разбојником мулатом и његовим друштвом.

Американци искрцаше мене на поменуто острво, присвојише *Добру Намеру*, у име накнаде, што им ја одобрих. Они ме искрцаше у ономе стању у коме су ме нашли, тј. несвесна.

Као што видите, ево ме сада жива и здрава, али сад тек можете разумети зашто ми се зли дух привиђа у облику свеће и светњака.“

ДУХ СОБЕ ГОСПОДАРА Б·

Био је мој ред, те, након кратка ћутања, започех:

„Кад заузех троугласту собу на тавану, која је толико на злу гласу, пре свега, мучило ме питање ко беше тај господар Б.? Моје поставке бејаху без броја? Беше ли при крштењу назван: Бортул, Брне, Блаж, Бонифацијус... Или му је презиме почињало тим словом? Како се презивао? Бактер, Блак, Браун, Бекер, Багинс, Борд, Бунч? А да не беше наход, те просто назван Б? да не беше какав сродник славне госпође тетке „Бјул", која је била у свем сјају у доба мога детињства?

Пошто сва та питања осташе без одговора, ја се почех мучити другима, тражећи неку тајанствену везу између гласа Б. и спољашности, занимања и других особина почившег Б. На пр. питао сам се беше ли блажено почивши био, блед, бркат, брадат, бутраст, бистар, будаласт? Беше ли бакалин, бравар, бачвар, берберин? — богат, богаљ , бесан? — безбожан, брбљив, бљутав, итд.

Еле, све речи, које се почињу с б. недаваху ми мира. До душе у сну нисам виђао

ни господара Б. ни остала б, али чим бих се пробудио ноћу, одмах би налетали са свију страна.

Тако је трајало десет првих ноћи; ја сам некако поступно осећао да се привиђење приближује.

И прво би једном у зору, кад устадох да се обријем. На моје велико чуђење, (а можете замислити на колики ужас!) ја видех некога другога у огледалу, некога, који није ни из далека на мене личио. Мени је сад педесет година, а онај којега ја почех бријати беше младић.

Ужаснут, ја се окретох. Иза мене не беше никога. Кад се понова обрнух огледалу, сретох се с истим лицем. Беше младић, који је узео бријачицу, не да се ослободи браде, него да је дражи, да расте. Обузет неисказаним узбуђењем, ја ипак не побегох из троугластог собичка, него почех ходати по њему. У томе се реших да довршим прекинуто бријање. И ја се понова уставим пред огледалом, али затворених, очију, очекујући да ми се поврати храброст. Али се опет сретох с младићем од двадесет и четири до двадесет и пет година, који ме гледаше нетренимице. Ја опет затворих очи, скупивши сву снагу воље да се приберем. Кад наново дигох очи, видех покојнога свога оца где се бије. Мало после привиде ми се дед, кога, узгред да кажем, нисам ни познавао.

Премда веома узнемирен, ја се ипак одлучих да не говорим о томе до данас, према нашем уговору.

Истога дана у вече, ја пођох у свој собичак, спреман да се опет сукобим с каквим привиђењем. И ако то очекивање беше узалудно пре спавања, оно ме не изневери мало после, око два часа после поноћи, кад се тргох из веома немирна сна, те угледах до себе на постељи костур господара Б.

Ја не знам како, али сам одмах разумео да је то његов костур.

Ја искочих из кревета, а костур потече за мном, питајући жалостиво: „Где сам ја ово? Шта ми се десило?“

На један мах, место костура, видех сенку. Млади човек, ниска раста, беше одевен по старинском начину. Особито ми привуче пажњу његов мрки гуњ, с два реда ковних путаца, што се низаху дуж рамена. Око врата је имао пошу ружичасте боје. Десном руком, измрљаном мастилом, беше притиснуо стомак. И израз његова лица, осута бубуљицама, показиваше да болује од стомака. Одмах се домислих да је то сенка некога младића, који је за живота, попио сувише лекова.

— Где сам ја ово? понови мала сенка патетичким гласом. Зашто сам се родио у време кад се много употребљавала жива као лек? И зашто су ми је много давали?

Ја му учтиво одговорих да га не могу послужити одгововорима.

— А где је моја сестрица? настави дух. Где је моја анђелска женица? Где је младић, мој школски друг?

Ја га почех преклињати да се стиша и да се утеши за онима, које оплакује, и наставих да је врло могуће, е је његов школски друг пошао злим путем, као што је мноштво и мојих школских другова! Па онда се занесох и почех причати о његову пријатељу. „Верујте ми“, рекох, „он беше проста варалица. Баш последни пут састасмо се на великом ручку „код Долијанса“. Он имађаше око врата велику, белу пошу, а у глави све саме настране мисли. О себи је мислио да боље не може бити. Напр. сам је ценио своје климање или одрицање главом као Бог зна како мудар суд. Често смо се састајали код поменутог старог Долијанса, и ваш садруг имађаше све више и више прилике да се покаже у својој правој боји, докле, најзад, видесмо с ким имамо посла. Беше обични немирко, незадовољан свим и свачим на свету. Он је лутао по свету, проповедајући Адамову покољењу свакојаке новотарије, међу осталима и ту да енглеска банка мора ставити у циркулацију не знам колико милијуна банака од десет пени; иначе да ће пропасти.

Дух ме пажљиво саслуша, гледајући ме оштро, а пошто сврших, он ми само подругљиво рече:

— Берберине!

— Берберине? поновних зачуђен. Ја нисам тога заната.

— Берберине, понови дух и настави: одселе бријаћеш увек нове муштерије, — понекад мене, понекад једног другог младића, понекад сама себе, понекад свога оца и деда. Тако ћеш одсад увек ноћивати с једним костуром.

Дршћући слушах страшну пресуду.

— Берберине, за мном! рече дух.

Чим он то изрече, ја одмах осетих да сам опчињен и да морам за њим.

И с места излетесмо из троугластог собичка.

Свакоме су позната путовања вештица. Нема сумње да су оне причале сушту истину, особито кад им се истина натеривала на уста, помоћу вешто смишљених питања, а још више средством тортуре.

За све време од кад станујем у соби господара Б. ја сам, сваке ноћи, морао летети за утваром. Та су путовања била необична, дуга и настрана не мање него вештица у средњем веку. До душе нису ме приказали страшном старешини, нагом, рогатом и репатом старцу, који председава врзином колу; али вас уверавам да сам ипак бивао у тим скуповима, и кажем вам да су исто тако смешни као и они у обичном животу, само што су малко непристојнији. Ту сам познао доста ствари, које за мене имају велико значење.

Пошто сам свестан да говорим истину и да ћете је и ви сами признати, причаћу вам редом.

С почетка сам полазио на пут на дршци од метле. После, на дрвену коњу. Да вас боље уверим, кунем вам се, да је коњ био обојен, те сам осећао његов мирис, особито кад би се загрејао; после, — *све с временом* — следовао сам за утваром на колицима, где се особито осећао помешани мирис паса с мирисом шамара; (позивам се на моје вршњаке да то одреку, или потврде). После — све с временом — ходио сам за утваром на магарету без главе; тачније да кажем, оно је имало главу, али пошто га је непрестано мучила глад, оно је увек каскало оборене главе, тражећи храну. После — све с временом — јашио сам за утваром на коњицу, који се много пропињао и ударао ногама. Да, заборавих напоменути, да сам седао и на „рингшпиле“ по пазариштима. Најпосле сам се возио за утваром на колима.

Да вам не бих сувише досађивао причањем, и ако су моја путовања чудноватија него она Синдбада Мрнара, изнећу вам само један догађај, по коме ћете моћи судити све остало.

Али, пре тога, допустите ми, да вам напоменем један чудни појав, који се збио у мени.

Беху настале невероватне промене у мени.

Како да вам кажем? Бејах ја исти, а опет, некако, не бејах исти. Нешто оста у мени неизмењено, управ оста непоколебљиво, и ако иначе ја бејах сасвим друкчији од онога што се дизао из кревета господара Б. Лице ми поста сасвим глатко, а ноге ми се скратише.

Једном, при поласку у ноћну излет, сукобих се пред вратима с неким створењем, које такође имађаше глатко лице и кратке ноге. Ја се ни мало не зачудих видећи своју слику и прилику. Баш на против, ја му се с места обратих као старом знанцу и то. с најчудноватијим предлогом, што се може замислити.

— Хајде, рекох, да саставимо један харем. То сам рекао, што но кажу, „с неба па у ребра".

— Хоћу, драге воље! одговори одмах моја прилика, не чудећи се нимало настраности тога предлога, него још поскочивши од радости. Хајде да саставимо харем!

Видело се да моја прилика нема ни појма о поштовању према себи, каогод што немађах ни ја. Видело се да смо се оба у свему угледала на чувеног калифа Хруна-ал Рашида, миришљаве успомене.

Пошавши заједно у ноћни свет, ми настависмо преговоре. Први нам је услов био да држимо у тајности наш план од госпођице Грефинове, — не с тога што нам се чињаше зазоран тај источни обичај, него зато што смо знали да Грефинова није кадра оценити лепоту тога обичаја, као ни величину чувеног Хруна ал-Рашида. Али се сложисмо да поверимо нашу тајну госпођици Бјул.

Нас је било десеторо у пансионату госпођице Грефинове, у Хамстиду, — осам девојака

и два младића. Г-ђица Бјул, у зрелом добу од девет година, председаваше нашим скуповима.

Истога дана, ја се поразговорих с њом и предложих јој да буде моја прва султанија у моме харему. Г-ђица Бјул, разуме се, пошто се дуго борила с природном девојачком стидљивошћу, признаде да јој ласка та понуда, али, пре свега, жељаше да дозна какво место у харему намењујем госпођици Пипсон. Велико је пријатељство везивало те две госпођице, јер је Грефинова Пипсоновој обећала била, да ће с њом делити све своје тајне и све своје ствари до смрти; на то јој се беше најсвечаније заклела на своме молитвенику, који беше ишараних, позлаћених корица.

Еле, г ђица Бјул увераваше ме да она мора саопћити предлог својој верној пријатељици, а, у исто време, поче ме уверавати да Пипсон није обично чељаде.

Заиста, г-ђица Пипсон имађеше плаву, коврчасту косу и плаве очи, — а то је био мој идеал, те јој одмах одговорих да ја сматрам г ђицу Пипсон као преставницу черкеске расе.

— Па онда, како ћемо? запита г ђица Бјул забринуто.

— Па онда, само се по себи разуме! рекох ја. Нека је доведе трговац, нека ми је понуди и каже цену!

— А не ћу ли ја бити суревњива? запита Бјул, оборивши очи.

А, нећеш, нећеш, моја Зобајидо, велим ја. Ти ћеш довека остати прва султанија, свагда ћеш имати прво место у моме срцу и на мом престолу.

Тада Бјул пристаде да разговара о ствари са својих седам другарица.

Тога истога дана, ја се сетих да бисмо се могли поверити нашој старој, веселој дворкињи Тоби. Та она беше за све способна, Тоба личаше на стару кудељу, и на њеном лицу беше слој руменила. За време вечере ја турих у руку г-ђици Бјул једно писамце, којим је настојах приволети да и она поради, да нам Тоби замени Месрура, поглавицу харемских стражара.

Као што обично бива у великим насновама, било је доста сметњи и тој нашој установи.

Моја прилика, (већ у првој прилици), показа се као човек подлац, — јер, кад поред све своје хитрине и настојања да се незаконито попне на престо, не успе у томе, онда се поче изговарати како му савест не допушта да пада на колена предамном, својим калифом, и да ми даје титулу, која ми припада, наиме: „поглавару свију правоврених!“

Чак, велики везир у неким приликама, говораше о мени као о каквом дечку и говораше да неће да се игра са мном!... Игра!.. Уз то беше врло често груб.

Али, у таким згодама, њега би сатро опћи

гнев харема, а мене би усрећило осам осмејака осам најдивнијих хурија.

До душе, ти ме осмејци усрећаваху само онда кад би г-ђица Грефинова свратила очи на страну, па и онда су остале то чиниле уз највећу опрезност, — јер, по некој источној легенди, главна султанија могаше видети и кроз плећа управ кроз неко извежено коло свога скупоценога огртача.

Свакога дана, после вечере, ја бих остао у харему по један час, а тада се султаније надметаху која ће лепше осладити доколицу свога Харуна-ал Рашида, који се ту одмараше од државних послова. Узгред да кажем, ти његови послови бејаху, (као што су у свим државама), аритметичке врсте, пошто „поглавица свију правоверних“ трошаше немилице.

Месрур, старешина харемских стражара, беше поштен и одан човек, али неумешан у своме поелу, тако кад би га прва султанија звала он се не би журио да дође. Једном положи метлу на калифов диван! Други пут огрћући калифа црвеном кабаницом (бундицом г-ђице Пипсонове), једва му покри плећа. Па онда често узвикиваше, обраћајући се калифу: „О, Боже, ала сте лепи!“ — Као што видите то не беше нимало источњачки. Па онда, место да каже „Бисмилах“, Тоби... хоћу да речем Месрур, рекао би „Алилуја!“ Сем тога, бејаше сувише весео, држаше уста сувише отворена, изражаваше своје дивљење првим речима које би му

дошле на уста. Замислите колико се заборави кад купи лепу черкескињу за 500 хиљада кеса златника, (што не беше скупо), да пољуби и купљену робињу, и прву султанију и калифа и све радом. Алах нека му опрости.

Кад иђасмо у шетњу, двоје и двоје, хамстигонском цестом, обично госпођица Грефинова (мати главне султаније) бејаше у првоме реду с десна и достојанствено корачаше. Она беше узор скромности и пристојности. Ја бих много платио да дознам шта би она чинила кад би дознала сву истину, кад би се уверила да предводи четицу мухамеданаца! Мени беше веома пријатно тајанствено уживање да посматрам како се у свом незнању меша с нама. Она то не знађаше, а знала је све што се у књигама налази.

Једном, богме, умал се не одасмо. То је било у цркви, где нас десеторо, као обично, бесмо уврстани на видну месту, са дражесном ћерком управитељке на челу — а то је био један начин рекламе. Свештеник баш читаше опис домаће среће цара Соломона, где се помиње његових осам стотина царица. У томе тренутку свештеник, баш као нарочито, заћкиљи на мене, а ја се сав зацрвених и крупни зној проби ми кроз лице. Велики везир убледе као самртник. Цели харемић замрмољи као да га опали жарко багдадско сунце. Строга госпођа Грефин устаде у својој клупи и страшним погледом погледа — исламску децу. Мене обузе сумња да су се цр-

ква и држава споразумеле да нас, због великог преступа, изложе јавном кајању у цркви, него, у томе критичном тренутку, спасе нас једино нехотични, навикнути покрет прве султаније, г-ђице Грефинове, која се, у згодан час, поклони ка западу.

Рекао сам пре, да харемић живљаше у слози и љубави, али ипак беше неких задевица у њему. Султаније се препираху: да ли калиф има права, да их грли кад су на окупу. Зобејида беше противна томе и још тврђаше, да она има право да их све изгребе. Лепа Черкескиња говораше да би она, ако до тога дође, покрила лице зеленом торбицом, у којој држаше књиге. Друга нека источанка, необично лепа, (њу доведоше у конак неки трговци, што су сваких шест месеци путовали пустињом), имала је уопће сувише слободоумна начела. Како су њој пребацивали да врло нежно гледа мог великог везира, она се наљути и отворено изјави: е баш она њему чини част што му кад кад дозвољава да је пољуби, — и ако он на то никаква права нема!

У кратко да кажем, харем је врио таким парбама, докле Месрур не нађе један паметан начин, да то утиша. Он предложи неку простодушну, али лепушкасту робињу, као посредника између честитога калифе и султанија, а с дужношћу, да прима његове пољупце на своје румене обрашчиће, па да их она разноси међу султаније.

И тај се обичај усвоји.

Баш кад се налажах на вршку среће, онда ме од једном задеси ненадна жалост. Да идемо редом.

Ја почех да помишљам на своју мајку и на оно што би она рекла, кад бих јој о Петрову дану ненадно довео осам лепих девојака. Помишљао сам такође на број кревета у кући, на остали намештај, на доходак мојега оца, на месара, пекара, и т. д.

Велики везир и харем, погађајући узрок бриге њихова калифа и господара, помагаху такође да му се брига повећа, јер му све султаније, најпре, изјавише вечну верност, па онда жељу да га дворе до века. Доведен до очајања због тих изјава, ја изгубих сан и проводих читаве часове, премишљајући о својој жалосној судбини. Ја озбиљно помишљах да клекнем пред г-ђицу Грефинову и да јој исповедим како ја у свему личим на цара Соломона, — не бих ли се тим курталисао.

Једном ми пођосмо у шетњу, као обично, двоје и двоје, али ја у тој прилици не дадох обичну наредбу великом везиру, да оштро пази на најмлађег царинарског позорника код варошке границе, који имађаше обичај да својим простачким очима гледа харемске лепоте. (Ја и везир већ се договарасмо да му по једноме црнцу пошљемо гајтан). Толико сам био заузет својим мислима, због великих незгода, које ме чекаху кад се буде преносио харем. Ја сам био погружен, помишљајући на непријатну страну мусломанских обичаја.

У томе се неки странац примаче госпођи, па пошто је ишао неко време поред ње, поче ме загледати.

Претпостављајући да је то џелатат, да је куцнуо мој последни час, ја дадох маха ногама, а у глави, као кроз неку маглу, заче ми се помисао да бежим у Мисир.

Стаде цилик целога харема, управитељка из свега грла викаше за мном, а мој неверни везир погна ме. — Онај исти царинарски позорник, коме ја мишљах да пошаљем гајтан, пође ми у сусрет и пригнавши ме у један ћошак, шчепа ме, као да бејах ован.

На моје велико изненађење, госпођа не само што ме не искара, него још благо рече да је то „заиста чудновато“, па онда ме запита зашто сам побегао видевши џентлмена.

Он, међутим, беше отишао.

И да ми се повратио дах, ја не бих одговорио.

Кад уђосмо у завод, госпођа се са мном одвоји у другу собу и зовну Месрура, поглавицу харемских стражара, те му прошапта нешто, због чега се одмах Месрур поврати у првобитну Тоби, те бризну у плач, горорећи:

— Нека ти бог буде у помоћи, јадно, добро дете. Твој отац је болестан?

Срце ми се поче трзати и ја запитах испрекидано:

— Је ли веома болестан?

— Нека ти бог да снаге да издржиш, настави она, клекнувши преда ме, како бих згодно могао наслонити главу на њезино раме.

— Твој отац је... умро!

После те кобне речи, нестаде Харун-ал-Рашида, нити он икада више виде и једне од својих осам султанија...

Код куће ме, сем жалости, дочека и сиромаштво. Због силних дугова, све нам се продаде.

Мене отправише у један други завод, где ми је било да не може горе, где беху само одрасли дечаци. У томе заводу све беше рђаво и простачко, и храна, и одело, и наука, све, све. Мало и велико у њему бејаше пуно злобе. Ти нови садругови знађаху шта се десило у мојој кући те често, подражавајући глас чиновника при лицитацији, хватаху ме вичући, „ко да више?“

Ја сам се добро чувао да не одам тим гадовима да сам ја био Харун-ал-Рашид и да сам имао свој харем, јер да су још то дознали, толико би ме кињили, да бих ја, из очајања, одиста удавио се у баруштини, која беше близу дворишта наше школе.

Нажалост, пријатељи моји, у собичку господара Б. не беше друге утваре, до утваре моје младости, моје невлности и некадашњег маштања.

Колико и колико пута трчах за том утваром, али, од кад сам зрео човек, никад је не

могах стићи, никад је ни срцем не могах посматрати у свој њеној чистоти.

А што се тиче оне пресуде господара Б, ви знате да се она врши надамном, јер ја бријем све нове и нове особе у огледалу.

Такође ја свагда лежем и устајем с костуром, који је самном докле сам на овоме свету.

ДУХ СОБЕ У ЗАКУТКУ

Ја сам био опазио, да г. Гвернер биваше све узбуђенији, што се већма примицаше његов ред да прича. А пошто ја ућутах, он нас изненади најпре својим сувише озбиљним изгледом, па онда молбом управљеном на мене да изађем, јер жели да проговори са мном насамо пре него што почне причање.

Друштво, из великог уважења према њему, допусти тај изузетак, и ми изађосмо на трен.

— Мој поштовани капетане, — поче Гвернер, — од кад се налазим на овој старој бродини, ја сам, и дан и ноћ под чинима.

— Како то, Цаче?

Он ме свечано потапша по рамену и свечано спусти руку, па рече:

— Опчинила ме нека утвара, у облику жене.

— Е!... Да није она стара ваша наклоност?

— Да!... Ја вас уверавам да говорим сасвим озбиљно, сваке ноћи кињило ме је једно исто привиђење; свакога дана пленио је моје очи и срце тај исти облик у кујни, а то је дошло до тога, да се управ чудим како нисам потро-

вао све путнике на овој бродини. Све што вам исповедам, чиста је истина. Хоћете ли да видите утвару, о којој је реч?

— Па, да видим!

— Ево је, рече Џак, обрнув се и показав ми моју сестру, која беше лагано изашла за нама.

— Та-ко! тако! рекох. Дакле, тако Пати онда не треба већ тебе ни да питам јеси ли била опчињена!

— Па јесам, брацо, рече она.

Кад се вратисмо у дворницу, те ја приказах моју сестру, као духа собе у закутку, а Гвернера као духа њезине собе, то изазва опће чуђење и задовољство. Тај се догађај највише истакао онога вечера. Г. Бивер био је тако дирнут да свечано обрече е ће поиграти у њиховим сватовима. Г. Гвернер с места замоли своју „добру малу“ да започну игру, те наста опће скакање, које нико није предвиђао.

Пошто се сити исмејасмо и толико заморисмо да већ не могасмо дихати, Алфред Старлинг, бојећи се да већ није надмашен, поче да игра сам, обрћући се у ковитлац, неисказаном брзином, по моди ланкашерској. То је, по моме мишљењу, најлепша, најдужа најзаплетенија игра. коју сам икада видео.

Ми решисмо истога вечера, да се не разилазимо из сеновите куће пре него што се свадба сврши. Старлинг би изабран за девера, а Билинда за почасну прагилицу невестину.

У кратко, наше пребивање у кући оглашеној сеновитом, сврши се врло срећно. Све што нам се привиђало бејаху наше властите успомене, или творевине наше маште. Госпођа мога рођака астронома, из велике љубави према њему и из захвалности за знатне измене које та љубав у њој учини, испричала нам је, кроз његова уста, своју љубав, те смо је, после тога, сви већма заволели.

Тако, дакле, једнога јутра, пре него што истече најкраћи месец у години, ми се упутисмо сеоској цркви, где се моја сестра венча са Џаком Гвернером. Могу вам рећи да Алфред и Билинда бејаху веома тужни, гледајући обред... Ваљда им се тај обред свидео, јер, након мало времена и они се у истој цркви венчаше. Дотле, он је био сувише прозаичан а она сувише поетична, те из веза тих двеју особина, по моме уверењу, потичу добре последице.

Најпосле, ја сам поцрпео једну хришћанску поуку из искуства, стечена у сеновитој кући, коју ја од свега срца саопћавам читаоцима, на име: вера ја велика врлина, али вера у добро.

Христос се роди!

ГДЕ ЈЕ ШТО?

I Смртни укућани . . . . страна 3
II Дух собе са часовником. . . . 35
III Дух собе са прегратком . . . 61
IУ Дух собе са орманима . . . 87
Y Дух собе господара Б. . . . 105
VI Дух собе у закутку . . . 123

3
35
61
87
05
23

„Мале Новине“ најраширенији српски лист и једини који излази сваки дан.

Од нове, 1893. године, уз „М. Новине“ излазиће свакога месеца **Забавник**, књига од 16 табака (256 страна) у којој ће бити приче и романи одабране и веома занимљиве садржине. (До сада је „Забавник“ излазио недељно у малим свешчицама, али се то показало као непрактично).

И тако, претплатници „М. Новина,“ сем листа, добиће још годишње и 12 лепих књига „Забавника.“

Цена је „М. Новин.“ (заједно са „Забавником“.

За Србију (сем Београда.)

на годину.	16 дин.
„ пола године	8 „
„ три месеца	4 „

За стране земље.

на годину	32 дин.
„ пола године	16 „
„ три месеца	8 „

У Београду лист се продаје на број (10 п. дин.) Али она господа, која желе редовно држати „М. Новине“, могу се пријавити или момку од кога број купују, или нашој администрацији и у том случају и они ће, као редовни купци, **добијати „Забавник“ бесплатно.**

☛ **Као најраширенији срп. лист „М. Новине“ веома су згодне за оглашавање сваке врсте.**

Уредништво М. Новина.“

лист

из-
16
ле-я
ини-
м ма-
и но-

сеи
ьнь

ом".

0 п.
др-
омку
ција
ини,

ови-
ваке

."